

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Josef Kott

Role konspiračních teorií v demokracii

Role of conspiracy theories in democracy

Poděkování:

Rád bych poděkoval vedoucímu své bakalářské práce Mgr. Janu Bíbovi, Ph.D., za pomoc při výběru tématu, cenné rady a vedení práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 28.7.2023

Josef Kott

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá zkoumáním konspirační teorie o zfalšovaných prezidentských volbách 2020 v USA stvořenou Donaldem Trumpem jako formou politické manipulace. To je prováděno na teoretickém základě teorie manipulace Roberta Goodina. Tento teoretický rámec je představen, stejně jako základní charakteristické rysy konspiračních teorií. Práce dále představuje Trumpovy narativy o volebních podvodech, jejich vývoj během kampaně a po volbách, jak se šířily a jaký byl jejich nejbezprostřednější dopad. Tato konkrétní konspirační teorie je analyzována Goodinovou teorií manipulace a je zvaženo, o jak závažnou manipulaci se podle teorie jedná.

Klíčová slova

manipulace, konspirační teorie, Donald Trump, nový konspiracismus, volební podvod, narativ

Abstract

This bachelor's thesis explores the conspiracy theory of a rigged 2020 US presidential election created by Donald Trump as a form of political manipulation. This is done using the theoretical basis of Robert Goodin's manipulation theory. This theoretical framework is introduced as well as the basic characteristics of conspiracy theories. The thesis also presents Trump's narratives of voter fraud, how they evolved during the campaign and after the election, how they spread, and what their most immediate impact was. This particular conspiracy theory is analyzed by Goodin's manipulation theory and how serious the theory considers the manipulation to be.

Keywords

manipulation, conspiracy theory, Donald Trump, new conspiracism, electoral fraud, narrative

Obsah

Úvod.....	7
1. Manipulační politika.....	8
1.1 Závažnost manipulace	10
1.2 Mechanismy manipulace	11
1.2.1 Závažné mechanismy	13
1.2.1.1 Informační přehlcení	13
1.2.1.2 Metafyzické klecové pasti	13
1.2.1.3 Znehodnocení jazyka.....	14
1.2.1.3 Manipulace a koordinace.....	15
2. Konspirační teorie	16
2.1 Transformace konspiracismu	18
3. Trumpovo odmítání výsledků voleb.....	20
3.1 Prezidentské volby 2020.....	23
3.2 Útok na Kapitol.....	28
4. Analýza.....	31
4.1 Konspiracismus.....	31
4.2 Manipulační rovina	32
4.2.1 Mechanismy Trumpovy manipulace	34
4.2.2 Závažnost manipulace	36
Závěr.....	39
Seznam literatury.....	40

Úvod

Na začátku roku 2021 došlo ve Spojených státech amerických k útoku davu Trumpových podporovatelů na Kapitol, v němž se certifikovaly výsledky prezidentských voleb, které Trump prohrál. Avšak Trump tvrdil, že volby neprohrál, nýbrž že byly zfalšované. Této realitě dodnes věří většina republikánských voličů a víra v ní vedla k pokusu o volební převrat 6. ledna útokem na Kapitol. Jak dokázala důkazy nepodložená tvrzení mít tak masivní dopad a jak se něčemu takovému demokracie může nadále bránit, zůstává běžně kladenými otázkami.

Cílem této práce bude analyzovat Trumpovo odmítání volebních výsledků prezidentských voleb v USA 2020 odvoláváním se na jejich zfalšovaný charakter jakožto konspirační teorii, a to na základě Goodinovy teorie manipulace. Výzkumnou otázkou je, zda tento případ spadá pod Goodinovu definici a případně o jak závažnou formu manipulace se jedná. Práce je rozdělena na tři části: teoretickou část, empirickou část a analytickou část.

Jako teoretický základ výzkumu byla vybrána teorie manipulace Roberta Goodina proto, že je inspirativní v tom, že manipulaci jako výkon moci vysvětluje spíše organizací politických institucí než nedostatky jednotlivců a koncepčně spojuje účinnost manipulace se systémovými nedostatky stávající demokracie. Umožňuje tak zkoumání manipulace na instituční úrovni a pochopení, jak tyto instituce ovlivňují vztah mezi manipulovanými a manipulátory.

První kapitola vysvětlí Goodinovo pojetí politické manipulace a jaké formy manipulace rozlišuje. Zároveň budou vysvětleny faktory, podle kterých se manipulace stává nebezpečnou a následně prozkoumány jednotlivé manipulační mechanismy, které Goodin považuje za závažné.

Druhá kapitola se bude zabývat konspiračními teoriemi jako modelem politické komunikace, propagandy a manipulace a konspiracismem jako způsobem myšlení, nikoli zkoumáním jednotlivých konspiračních teorií. Bude definovat konspirační teorii a její charakteristiky, následně se bude věnovat nedávné proměně konspiracismu v kontextu Spojených států a Donalda Trumpa a nakonec prozkoumá vztah konspiracismu a demokratických institucí. To bude stěžejní pro pochopení Trumpova odmítání výsledků voleb jakožto specifickou konspirační teorii a pro následnou analýzu jejího manipulačního charakteru na základě Goodinovy teorie.

Empirickou část tvoří třetí kapitola, která nabídne chronologický vývoj Trumpova narativu ohledně zfalšovaných voleb. Nejdříve bude načrtnuto pozadí tohoto narativu a situace kolem prezidentských voleb 2016, poté budou vysvětleny rysy Trumpových tvrzení ohledně voleb 2020 a jak se tato tvrzení měnila a šířila. Konec kapitoly se bude zabývat útokem na Kapitol. Tento výklad bude sloužit k pochopení významu celé Trumpovy konspirační teorie a jejích dopadů. Důraz bude kladen na způsob Trumpovy komunikace a jak tuto konspirační teorii cíleně využíval.

Ve čtvrté kapitole bude tato empirie analyzována na základě podaných charakteristických znaků konspiračních teorií a Goodinovy teorie politické manipulace. Budou zkoumány otázky, zda se skutečně jedná o konspirační teorii a druh manipulace. Následně budou ve způsobu komunikace Trumpových narativů hledány konkrétní Goodinovy manipulační mechanismy, což pomůže ke zodpovězení otázky, do jaké míry se tato případná manipulace dá považovat za závažnou.

1. Manipulační politika

Robert Goodin ve své knize *Manipulatory Politics* z roku 1980 vykládá svoji definici manipulace, popisuje, jaké formy manipulace v demokratické společnosti má a jak nebezpečné tyto jednotlivé formy jsou. Manipulaci vnímá jako druh moci; samotný výkon moci, který donutí jednotlivce k určitému chování využitím buďto výhrůžek, nebo otevřených nabídek sice představuje mocenskou politiku vedoucí ke kýženému výsledku ovlivnění lidí, avšak nerovná se manipulaci. Manipulace má dva hlavní definiční znaky: jedná se o moc (1) vykonávanou klamavě a (2) namířenou proti domnělé vůli manipulovaného. Tímto Goodin na jedné straně předchází koncepční nejasnosti, jelikož je manipulace jasně oddělena od jiných druhů mocenské politiky a na druhé vytváří koncept, který, spojením dvou samostatně morálně problematických bodů, představuje bytostně „špatné“ využití moci (jelikož moc jako taková nemá nutně negativní konotace), jenž je ve svém jádru pojaté jako nepřijatelně zkažené. Dle Goodina tedy v politice (a jinde) neexistuje morálně dobré použití manipulace, to je zajištěno bodem 2. Každá manipulace tedy nutně cílí proti dobru manipulovaného.¹

Ne všichni autoři píšící o manipulaci jí připisují pouze nedemokratický charakter. Terence Ball rozlišuje mezi nedemokratickou a demokratickou manipulací. Nedemokratická manipulace demokracii podrývá, obírá občany o nástroje nutné k dosažení rozumného

¹ GOODIN, Robert. *Manipulatory Politics*. New Haven: Yale University Press. 1980. s. 8-9.

rozhodnutí. Demokratická manipulace naopak demokracii posiluje, občany edukuje a inspiruje k větší demokratičnosti a brání před nebezpečnostmi vycházející z ignorance a demagogické machinace. Příkladem je Lincolnův Gettysburský projev, ve kterém reinterpretuje význam založení Spojených států. Založení datuje na rok 1776, kdy byla podepsána Deklarace nezávislosti, která přislíbila rovnost, nikoli na rok 1788, kdy byla ratifikována americká ústava, která přijímala instituci otroctví. Manipuluje tak s původním úmyslem Otců zakladatelů, ale dělá tak na straně demokracie a jejího dalšího prosazování ve Spojených státech.²

Goodin charakterizuje manipulaci skrz klamavé ovlivňování. Chování v běžné řeči označované za manipulativní, jako například skupinový tlak, jím být vůbec nemusí, pokud není vykonáváno klamavě. Gerrymandering nebo záhubné legislativní přílepy jsou příklady politické manipulace a jejich vykonávání klamem zvyšuje jejich účinnost, avšak pokud klamavě vykonávány nejsou, pro Goodina definičního prahu manipulace vůbec nedosahují.³

Tento koncept pracuje s předpokladem, že lidé jsou racionální a jako takoví hledají pravdu a vhodné informace ku prospěchu rozhodování. V této logice je však pro jednotlivce někdy racionální informace nevyhledávat a pracovat s nedokonalými nebo nedostatečnými informacemi. Model racionální ignorace se tak skládá z několika prvků: občané mají nedokonalé informace a jsou si vědomi jejich nedokonalostí; zároveň je ale nákladné si více informací obstarat a posoudit; pokud tedy očekávané náklady získání většího množství informací přesahují očekávané zisky z toho plynoucí, je pro občana racionální další informace nevyhledávat a neinterpretovat. Vůči tomuto modelu se pak jeví několik strategií manipulace, které uměle vyvolávají stav racionální ignorace bez vědomí manipulovaného jednotlivce. Mezi nimi je například lhaní, utajování, propaganda nebo informační přetížení.⁴

Je zde rozdíl mezi manipulací a racionálním přesvědčením či edukací. Oba způsoby mohou změnit chování jednotlivce, avšak manipulace přímo zasahuje do jeho autonomie nejen tím, že jej odkloňuje od jeho domnělé vůle, ale protože jej od ní odkloňuje bez reflexe faktů a racionálních důvodů. Změna chování na základě racionálního přesvědčení pomáhá

² BALL, Terence. Manipulation: As Old as Democracy Itself (and Sometimes Dangerous). In: CHEMINANT, W. Le., PARRISH, J. (eds) *Manipulating Democracy: Democratic Theory, Political Psychology, and Mass Media*. Routledge. 2011.

³ NOGGLE, Robert. Manipulation in Politics. Oxford Research Encyclopedia of Politics. 2021. s. 9-11.

⁴ GOODIN, Robert. *Manipulatory Politics*, c. d., s. 37-40.

jednotlivci lépe posoudit fakta nebo přehodnotit své preference a tím svojí autonomii může i prohloubit.⁵

1.1 Závažnost manipulace

Z etického hlediska nejsou všechny akty manipulace stejně problematické. K účelu pochopení a určení rozsahu etického zla určité politické manipulace rozšiřuje Goodin dvě definiční otázky o dvě další, které určují závažnost manipulace. Zlo vycházející z manipulace je menší pokud je krátko trvající a může tak být za nedlouhý čas zmírněno vyvažovací silou. Relevantní je tedy otázka: Jak vytrvalý je dopad manipulace? Druhým aspektem závažnosti manipulace je dostupnost jednotlivých manipulačních mechanismů. Čím užší je dostupnost využití, tím je daná manipulace problematictější a nebezpečnější. Goodin otázku formuluje následovně: Jsou nějaké distributivní nerovnosti (biases) inherentní v daném mechanismu? Tato nerovnost je přítomná za předpokladu, že daný mechanismus je přístupný například pouze jedné skupině oproti ostatním níže v sociální a mocenské hierarchii. Zprv platí, že nástroje manipulace dostupné všem a tedy svět ve kterém všichni manipulují všemi je sice horší než teoretický svět bez manipulace, ovšem mnohem lepší než ten, ve kterém manipulující a manipulovaní zůstávají pořád těmi stejnými. Zadruhé univerzální dostupnost manipulačních mechanismů má podle Goodina zastrašující efekt. Skupina lidí si rozmyslí, zda se manipulace vůči jiné skupině dopouštět, pokud ví, že tato manipulace může být stejně tak použita proti nim. Goodin uznává, že taková situace nemusí fungovat, protože je k ní zapotřebí, aby všichni jednotlivci skutečně mohli použít manipulaci proti manipulujícímu a aby si všichni tohoto byli racionálně vědomi. Když tedy zastrašování nezafunguje a k manipulaci dojde, je důležité, aby mohli manipulovat všichni.⁶

Goodin dochází k závěru, že většina forem manipulace, které běžně přijdou na mysl, nejsou ve skutečnosti tak nebezpečné či účinné. Lidé, kteří se před manipulací chtějí bránit, dávají pozor na „hanebné jednání hanebných lidí.“ Skutečně nebezpečná manipulace je však neosobní, sebe zvětšující a nemůže být vysledována k určitému jedinci, nýbrž k systémovým nerovnostem obecně. Spíše než sledováním jednotlivých lidí by se tedy lidé měli zaobírat sledováním tendencí politického systému.⁷ Goodin vede pozornost k samotné soutěži politických poselství. Všimání si toho, *kdo* běžně vyhrává, spíše než jaká poselství, povede k hlubšímu pochopení těchto systémových tendencí. Takovéto vykonávání moci je umožněné

⁵ NOGGLE, Robert. *Manipulation in Politics*, c. d., s. 24-25.

⁶ GOODIN, Robert. *Manipulatory Politics*, c. d., s. 34-36.

⁷ Tamtéž, s. 237-239.

organizací politických institucí a je tedy neosobní, na rozdíl od chápání manipulace jako slabost a selhání jednotlivců na kognitivní a psychologické úrovni.⁸

1.2 Mechanismy manipulace

Závažnost jednotlivých způsobů manipulace lze objasnit nejprve kategorizací. Politickou manipulaci Goodin rozlišuje do několika mechanismů s odlišnými stupni plnění definice manipulace a závažnosti jednotlivého módu chování. Těchto mechanismů je 18 v celkově šesti uskupeních. Mechanismy manipulace uskupuje následovně: I. Nepravda, II. Lingvistické pasti. III. Rétorické triky, IV. Symbolické odměny, V. Rituály a VI. Očividnost.⁹

Ve skupině nepravd je mimo lhaní, utajování a propagandy, které Goodin nevidí jako příliš nebezpečné kvůli jejich relativně nízké distributivní nerovnosti a krátkému působení (lež totiž v racionálním a otevřeném prostředí nemůže nad pravdou vyhrávat donekonečna, lidé totiž v rámci svých možností pravdu vyhledávají; jedna lež případně může být poražena lží jinou; lhaní navíc pro politiky představuje riziko ztráty důvěry, není to tedy zdaleka neomezený nástroj), i informační přetížení, kterému Goodin přisuzuje potencionální vážnost.¹⁰

Goodin připisuje jazyku značnou důležitost, protože dává myšlení mantinely a ovlivňuje tak vytváření a formulování myšlenek samotných (a mantinely vytváří i mezi sociálními skupinami a odcizení mezi veřejností a politickým systémem obecně skrz například neprostupnost právního jazyka¹¹). Skrz lingvistické pasti je tedy možné do určité míry lidi manipulovat, avšak světské (real-world), tedy empirické lingvistické pasti jsou omezeny právě empirií, jelikož každý člověk prožívá věci, které jazyk popisuje, a tak je jednotlivé pasti, které dokáží působit jako myšlenková klec svým omezujícím a na určitá místa směřujícím působením, možné poznat a vymezit se proti nim. S metafyzickými pastmi je to těžší, jelikož popisují abstraktní koncepty, které nejsou nutně předmětem každodenního prožívání. V závislosti na izolaci daného jazyka, metafyzické klecové lingvistické pasti mohou mít dlouhé působení a tím získávají na závažnosti (zajímavě však Goodin tvrdí, že kdokoliv může pokládat pasti a tím pádem není distributivní nerovnost nijak silná)¹².

⁸ DISCH, Lisa J. *Making Constituencies: Representation as Mobilization in Mass Democracy*. Chicago: Chicago UP. 2021. s. 91-92.

⁹ GOODIN, Robert. *Manipulatory Politics*, c. d., s. 234-235.

¹⁰ Tamtéž, s. 42-46, 62-64.

¹¹ DISCH, Lisa J. *Making Constituencies: Representation as Mobilization in Mass Democracy*, c. d., s. 97-98.

¹² GOODIN, Robert. *Manipulatory Politics*, c. d., s. 65-92.

Co se rétoriky týče, triky v ní mohou mít formu implicitních tvrzení, tedy ovlivňování posluchačů pašováním implicitních tvrzení do své řeči, která by byla odmítnuta pokud by byla řečena explicitně. Jedná se tak o manipulaci, avšak rétorické strategie jsou odhalitelné a odolnost vůči nim naučitelná. Navíc relativně rovná možnost tyto triky odhalovat víceméně neguje jakékoli jejich distribuční nerovnosti. Jiný druh rétorických triků je znehodnocení jazyka, které vidí Goodin jako výsostně nebezpečné a účinné.¹³

Symbolické odměny, ať už slibové (promissory) nebo afektivní, nejsou manipulační, protože nejsou nutně nechtěné, tedy nejsou namířené proti domnělé vůli jednotlivců.¹⁴

Nakonec pod názvem očividnost řadí Goodin manipulační strategie jako pohrávání si s fakty, koncepční manipulace a koordinace. Tyto mechanismy pracují s „očividným“, tedy vytvářením a pracováním se zdáním, že určité řešení politického problému je očividně to správné. Pohrávání si s fakty funguje tak, že manipulátor prezentuje určitá fakta jako důležitější než jiná a tím vytváří dojem, že jedno řešení je očividné, i když spravedlivé rozložení všech informací by ukázalo něco jiného. Jelikož je logické pro lidi rozhodovat se na základě neúplných informací, jsou vůči tomuto zranitelní. Druhým mechanismem je manipulace s koncepty (concept-rigging). Koncepty mohou způsobit, že určitá řešení se zdají očividnější než jiná, jednoduše proto, protože jsou tyto koncepty, stejně jako jazyk, inherentně omezující. Jako příklad Goodin nabízí koncept impeachmentu, který před Nixonem sice byl v ústavě Spojených států, koncepčně však byl vždy na okrajích ústavního práva a odloučen od jádra běžného jazyka. Až poté, co se začal tento proces diskutovat, vznikl bohatý slovník a impeachment se stal myslitelnějším než kdy předtím. Protože ale podle Goodina oba tyto mechanismy mají spíše krátké působení a jen malou distributivní nerovnost, nejsou závažné. Naopak jako velmi nebezpečné vidí manipulační mechanismus očividnosti s problémy koordinace, o čemž bude více mluvit část 1.2.1.3.¹⁵

¹³ GOODIN, Robert. *Manipulatory Politics*, c. d., s. 96, 108, 116.

¹⁴ Tamtéž, s. 154-155.

¹⁵ Tamtéž, s. 196-197, 203-204, 206-208, 229-230.

1.2.1 Závažné mechanismy

V této části budou blíže představeny mechanismy manipulace, které Goodin označil za skutečně problematické a nebezpečné, a těmi jsou informační přetížení, metafyzické klecové pasti a nejvíce nebezpečné mechanismy znehodnocení jazyka a koordinace.¹⁶

1.2.1.1 Informační přehlčení

Rozhodování jednotlivce, k němuž potřebuje jistý informační základ, může být podkopáno jednoduchým přehlčením důvěryhodných dat. V tomto stavu potřebuje jednatel určité interpretativní schéma, které mu tyto korektní informace pomůže pochopit a vyvodit z nich závěry. Na rozdíl od klamných informací nevzniká při zjištění pravdy nedůvěra. Ten, kdo se na základě určitého interpretačního rámce rozhodl, bude vinit sebe za podhodnocení některých dat, i když mu tento rámec navrhl někdo jiný. Příkladem tohoto chování jsou politici nabízející interpretace voličům, které se hodí jejich vlastním preferencím politiky. Nebo byrokraté přehlčující daty politiky, kteří kvůli omezenému času a zdrojům pravděpodobně přijmou interpretace jednotlivých státních agentur, což byrokratům dává značnou moc k ovlivnění politických rozhodnutí, na rozdíl od strategie utajení některých informací před politiky.¹⁷ Jedná se o manipulaci, protože je toto podsouvání rámců klamavé a kdyby si manipulovaní jedinci byli vědomi zaujatosti tohoto rámce, raději by se rozhodovali bez cizího vlivu. Tím pádem je tento rámec proti jejich domnělé vůli. Dopady této manipulace mají možnost být dlouhodobé a jedná se spíše o specializovanou dovednost (ne každý má možnost za prvé rozšiřovat množství dat, za druhé vnutit interpretační rámce) – tato distribuční nerovnost je však z velké části vymazána, jelikož je možné, že manipulátoři se stanou časem vězni vlastních konstrukcí a jejich cíle tak bude složitější dosáhnout¹⁸

1.2.1.2 Metafyzické klecové pasti

Z lingvistických pastí se nejvíce nebezpečné zdají ty metafyzické. Jak už bylo řečeno, jazyk popisující abstraktní koncepty je méně závislý na empirii a na osobním prožívání každého jednotlivce, a tak otázky náboženské, etické a z části i otázky politické teorie, zůstávají zranitelné vůči nastraženým lingvistickým pastím, protože může trvat dlouho, než

¹⁶ Magicko-náboženské rituály nebudou relevantní pro tuto práci. I přes to, že konspiracismus bývá někdy vnímán jako forma náboženského mýtu, Goodin vnímá tyto rituály jako apelující na moc, která je nepřírozená, tedy odchylná od přirozeného řádu. Konspirační teorie, o které je v práci řeč, na takovou moc neapeluje.

¹⁷ GOODIN, Robert. Rational Politicians and Rational Bureaucrats in Washington and Whitehall. *Public Administration*. 1982. 60, s. 27-28.

¹⁸ GOODIN, Robert. *Manipulatory Politics*, c. d., s. 58-64.

tyto pasti budou odhaleny, na rozdíl od těch světských, či vědeckých, které jsou nedokonalé v té míře, v jaké špatně zrcadlí realitu. Metafyzická tvrzení ale nemají reprezentační funkci, pouze expresivní a tedy nejsou pravdivé nebo nepravdivé.¹⁹ Doba trvání záleží na izolaci jazyka a protože žádný jazyk není plně izolovaný, i metafyzické pasti musí jednou zmizet. Kvůli tomuto a absenci distribuční nerovnosti tedy představují hrozbu, ale nikterak velkou.²⁰

1.2.1.3 Znehodnocení jazyka

Jazyk má i rétorický aspekt, jenž Goodin rozděluje na zastřenou řeč a znehodnocení politického jazyka. Zastřená řeč, jak již bylo zmíněno, pracuje s implicitními tvrzeními, a není víceméně problematická, když její recipienti jsou lidé upřímně snažící se být racionálními. Skutečně nebezpečné je ale samotné znehodnocení jazyka jako takového. To se projevuje v hyperbolických výrocích radikálních politiků i v byrokratickém „doublespeaku“ a to v neustálém a volném užívání vyhocených slov jakými jsou „krize“ „Holocaust“ „znásilnění“ nebo „lynčování“ či, v tom byrokratickém případě, záměrně matoucí způsob psaní smluv nebo daňových zákonů. Toto znehodnocení nejen že upírá členům veřejnosti schopnost skrz politický jazyk masově organizovat a mobilizovat (slova totiž ztrácí na významu a nevyvolávají takovou odezvu jako by měla, zkrátka kvůli jejich zneužívání chybí vhodný slovník; navíc byrokratický doublespeak omezuje možnost veřejnosti chápat legislativu a rozeznat tak své křivdy), ale také odcizuje občany od politiky a politického zapojení, protože je nutí věřit, že žádný politický jazyk není důvěryhodný. Takovýto široký cynismus vůči systému netrápí elity, které již mají bohatství, vliv, či jiné formy moci a občanská apatie tedy spíš jejich pozice udržuje.²¹

Takové znehodnocení samozřejmě má dlouhotrvající účinky, protože neexistuje rychlý a jednoduchý způsob, jako obnovit zničené jazykové konvence a znovu nastolit jasná rozlišení. I když bývá znehodnocení jazyka často důsledkem rétoriky radikálů (znehodnotit politický jazyk však může kdokoliv), vždy má takové znehodnocení schopnost pracovat ve prospěch zakořeněných zájmů a elit, protože odebírá znevýhodněným jeden z mála nástrojů se kterým se mohou domáhat sociálních reforem. Znehodnocení politického jazyka se tedy zdá být vysoce závažnou formou manipulace.²²

¹⁹ GOODIN, Robert. *Laying Linguistic Traps. Political Theory*. 1977. 5(4), s. 499-501, 503.

²⁰ GOODIN, Robert. *Manipulatory Politics*, c. d., s. 86-92.

²¹ DISCH, Lisa J. *Making Constituencies: Representation as Mobilization in Mass Democracy*, c. d., s. 97-98.

²² GOODIN, Robert. *Manipulatory Politics*, c. d., s. 121-122.

1.2.1.3 Manipulace a koordinace

Další vysoce problematický mechanismus je součástí politiky očividného, a to, když je očividné spojené s problematikou koordinace. Relevantní je toto pro dva druhy politických problémů: tím prvním je sesazení tyрана a tím druhým je obrana, ať už národa nebo dané skupiny a jejich tradic, tedy případy, ve kterých se všichni členové spojují proti společnému nepříteli. Problém koordinace vzniká vždy, pokud existuje jedno či více řešení, které, pokud následováno společně, přinese lepší výsledek než samostatné jednání. Mimo soutěž o to, jaké koordinované řešení si skupina vybere, každému jejímu členovi připadá racionální si vybrat *jakékoli* řešení než jednat samostatně. Metody, jak lidi přivést k určitému řešení, se liší od druhých dvou mechanismů manipulace s očividností. Nemusí to být vypuštěné informace klonící se k jednomu řešení. Stačí, když o něm pouze všichni mluví a pak se tato alternativa stává očividným řešením, které členové, pokud chtějí jednat koordinovaně, musí přijmout, i když se jim (všem) může zdát suboptimální. Takticky vhodné je zde vypouštět informace anonymně. Ne proto, jak je tomu běžně, tedy že daný člověk neovlivní důvěryhodnost informací svou osobou jako zdrojem, nýbrž kvůli tomu, že informace hlášené bez přisouzení zdroje bývají interpretovány jako pocházející tak hluboko ze sociální sítě, že původní zdroj byl ztracen. Toto řešení je pak přijato, protože se zdá být očividné *všem*.²³

Není jednoduché tento typ manipulace přemoci. Nestačí totiž pouhé šíření pravdivých a užitečných faktů. Jediné, co je možné zkoušet, je začínat diskuzi o alternativách k očividnému řešení, pak ovšem nastává riziko, že takto budou konat všichni a veškerá koordinace bude ztracena. V těchto koordinačních hrách můžou politiku očividného využívat určité skupiny systematicky ve svůj prospěch. Tato skupina musí být dostatečně malá aby uvnitř sebe dokázala koordinovat plán nastolení jedné alternativy jako té očividné, musí být dostatečně mocná aby tento plán dokázala vykonat a musí být dostatečně oddělená od větší komunity, aby se tyto plány nerozšířily do ní a nebyly tak zhačeny. Tyto charakteristiky podle Goodina jsou tradičně asociovány se zavedenými elitami – ty jsou jediné, které by tuto strategii dokázaly systematicky využívat.²⁴

²³ GOODIN, Robert. *Manipulatory Politics*, c. d., s. 208-215.

²⁴ Tamtéž, s. 220-221.

2. Konspirační teorie

Konspirační teorie vždy tvrdí, že existuje nějaká tajně fungující skupina spiklenců, která se snaží ovládat (nebo už ovládá) nebo zničit instituci, zemi nebo celý svět. Konspirační teoretici pracují s několika předpoklady: nic se neděje náhodou, nic není takové, jaké se zdá, a všechno je se vším navzájem propojeno. Definice také přisuzují jako jádro konspiračních teorií intencionalismus, tajnost a dualismus dobra a zla. Spiklenci jsou vždy zlí, jejich plány skoro vždy škodí nevinným lidem.²⁵

Konspirační teorie jsou vlastním druhem politické propagandy (ovšem pravděpodobně ne propagandou Goodinova chápání, ta pracuje s upozaděním a zvýrazněním pravdivých faktů, čili tento případ propagandy by Goodin nazval lží²⁶), které jsou zároveň s nejvyšší pravděpodobností nepravdivé. Většina konspiračních teorií totiž splňuje většinu z pěti parametrů: jsou spekulativní (založeny na domněnce spíše než důkazech), opoziční („contrarian“ – proti oficiální pravdě), ezoterické (žádné vysvětlení není příliš bizarní), amatérské (nejsou vytvořeny a šířeny experty na danou problematiku) a premoderní (berou komplexní problémy a zjednodušují je na jednoduché příběhy (ovládání malou skupinou lidí)). Akumulací těchto parametrů, které z konspiračních teorií dělají konspirační teorie, se zároveň stává z pravděpodobnosti, že nejsou pravdivé, takřka jistota.²⁷ V tomto se tedy liší konspirační teorie a teoretizování o opravdových spiknutích.

Ne všechny konspirační teorie samozřejmě jsou politickou propagandou, malé množství jich nemusí mít nutně vůbec žádnou politickou rovinu. Inherentně se však konspirační teorie zabývají mocí, tedy mocí utajeně ovládat. To znamená, že bývají skoro vždy politické a tím pádem propagandistické. To souvisí i s jejich šířením. Něž totiž někdo může uvěřit teorii, musí se s ní seznámit. Již existující politické názory jednotlivců přispívají k pravděpodobnosti, že dané teorie budou dál šířit v souladu s jejich politickou agendou. Zároveň nejsou šířeny přes internet jen bezcílně, ale jsou šířeny specificky uvnitř skupin a komunit, které s nimi už víceméně souhlasí, a tam také většinou zůstávají.²⁸ Jak se rozdílnosti mezi jednotlivými skupinami zvýrazňují, tak se taky tyto skupiny stávají více extrémní. Další motivací k šíření těchto teorií je podvrácení politické legitimacy *statutu quo*. Tímto způsobem

²⁵ BUTTER, Michael. »Nichts ist, wie es scheint«. Berlin: Suhrkamp. 2018. s. 16-18.

²⁶ GOODIN, Robert. *Manipulatory Politics*, c. d., s. 37-39.

²⁷ CASSAM, Quassim. *Conspiracy Theories*. Polity Press. 2019. Kapitola 1.

²⁸ DOUGLAS, Karen M. and SUTTON, Robbie M. What Are Conspiracy Theories? A Definitional Approach to Their Correlates, Consequences, and Communication. *Annual Review of Psychology*. 2023. 74(1), s. 277

dokáží konspirační teorie využít i politické osobnosti, které tím signalizují odpor k establishmentu.²⁹

V soutěživé demokratické společnosti mají konspirační teorie mnoho využití politickými aktéry. Mezi relevantními funkcemi je signalizace, přesněji signalizace sama sebe jako outsidera a „transgresora“ - někoho, kdo dělá přestupky vůči zažitým politickým normám a kultuře, zkrátka vystupuje proti establishmentu nejen obsahem, ale i rétorikou a strategií. Jako příklad tohoto využití můžeme vzít Donalda Trampa v roce 2016, kdy využíval velké množství teorií (Obamova rodná země, spiklenecký tzv. deep-state atd.) k signalizaci sebe nejen jako outsidera odříznutého od nekalých machinací politického systému, ale jako někoho, kdo svým vystupováním a samotným užíváním konspiračních teorií odmítá pravidla hry. Negativní reakce na něj pak jen utvrzují jeho podporovatele ve vnímání jej jako autentického antiestablishmentového kandidáta. Konspirační teorie ale mohou být využity i vládnoucími elitami, například k delegitimaci protestujících. V kontextu, kde panuje vůči institucím hluboká nedůvěra, užívání konspiračních teorií všemi stranami je symptomem (a přispěvatelem) degradace politického diskurzu.³⁰

Pro stoupence konspirací je charakteristické, že současně nevěří pouze jedné konspirační teorii. Víra ve vícero konspiračních teorií značně predikuje víru v další konspirační teorie, i ty nesouvisející, či dokonce protichůdné. Lidé, kteří mají za to, že princezna Diana zfalšovala vlastní smrt zároveň s vyšší pravděpodobností budou věřit tomu, že byla cíleně zavražděna.³¹ Lidé tak propadají do jakéhosi konspiračního světónázoru, který Ted Goertzel popisuje jako monologický systém víry. Ten, narozdíl od dialogického systému, který vede dialog se svým kontextem, mluví jen uvnitř tohoto systému. V něm funguje každá domněnka jako důkaz pro všechny ostatní domněnky. Proto je množství již uvěřených teorií úměrné pravděpodobnosti propadnutí nově prezentované teorii. Tento systém víry má určité axiomy, které dokážou vysvětlit všemožné jevy bez nutnosti dodání důkazů. Spíše než důkazy tedy lidem teze ověřuje obecný vzor, který spojuje všechny případy a nabízí pro ně jednotnou odpověď.³²

V přijímání konspiračních teorií je obecně velmi důležitým faktorem skupinová identita. Hraje v ní roli rozdělení na „my“ a „oni“, tedy vnitřní skupinu (ingroup) a vnější skupinu (outgroup). V meziskupinovém konfliktu (násilném nebo nikoli) pomáhá skupinová

²⁹ DOUGLAS, Karen M. and SUTTON, Robbie M. What Are Conspiracy Theories? A Definitional Approach to Their Correlates, Consequences, and Communication, c. d., s. 276-277.

³⁰ RADNITZ, Scott. Why Democracy Fuels Conspiracy Theories. *Journal of Democracy*. 2022. 33(2). s. 152-154.

³¹ CASSAM, Quassim. *Conspiracy Theories*, c. d., s. 32-33.

³² GOERTZEL, Ted. Belief in conspiracy theories. *Political Psychology*. 1994. 15, s. 740-741.

identita ospravedlňovat činy vnitřní skupiny a predikuje vyšší pravděpodobnost věřit konspiračním teoriím ohledně spiknutí vnější skupiny vůči té vnitřní. Ideologicky nabitě sociální identity tvořené kolem ostře antagonistických veřejných mínění silně předpovídají konspirační přesvědčení svých nositelů, jelikož z toho lze jedincům odvozovat existenci mocné a zlé vnější skupiny, která vůči té vnitřní provádí zločinné a utajené činnosti.³³

Konspiracismus je zároveň možnou motivovanou reakcí na vnímanou hrozbu vůči systému, se kterým se lidé identifikují. Ohrožení identity systému (system identity threat) je pocit, že fundamentální definující hodnoty společnosti jsou pod útokem kvůli sociální změně. Pokud jedinci cítí hrozbu společenské změny, která mění význam společnosti a význam být členem této společnosti tím, že „podkopává“ základní hodnoty, které jsou asociovány s touto společností, zvyšuje se pravděpodobnost konspiračního myšlení a přijetí konspiračních teorií.³⁴ Komplexní jev společenské změny je tedy zjednodušen do spiknutí (mnohdy malé skupiny lidí) proti současným společenským hodnotám jako takovým. To pak navíc vede ke zjednodušení hledání nepřítelů na kterého se přenesou veškerá vina komplexních společenských dynamik, které podřívají identitu a hodnoty, které jedinci berou za správné.

Sociální identita vede jedince k podpoře konspiračních teorií na základě jejich obsahu – ten se týká hlavně členů vnější skupiny. Jedním z motivů spojených se sociální identitou je potřeba držet pozitivní názory na vnitřní skupinu a negativní na tu vnější a tak obsahem těchto teorií bývá realizace vnějšího nebezpečí a znehodnocení členů vnější skupiny. Ke struktuře konspiračních teorií jako takových (bez ohledu na obsah) zase motivuje spíše nutnost vůči jedinečnosti proti společensky normativním pravdám a tedy určitý druh systémového opozičního postoje.³⁵

2.1 Transformace konspiracismu

Spojené státy byly od svého vzniku plodným prostředím pro konspirační přemýšlení. Podle Michaela Buttera tomu bylo kvůli historickému překrytí několika společenských fenoménů stojících na počátku této země, mezi něž patřilo puritánství, republikánská tradice a epistemologické paradigma vycházející z osvícenství, které přisuzovalo všechny události

³³ CHAYINSKA, M. and MINESCU, A. “They've conspired against us”: Understanding the role of social identification and conspiracy beliefs in justification of ingroup collective behavior. *European Journal of Social Psychology*. 2018. 48, s. 995-996.

³⁴ FEDERICO, C.M., WILLIAMS, A.L. and Vitriol, J.A. The role of system identity threat in conspiracy theory endorsement. *European Journal of Social Psychology*. 2018. 48, s. 935-936.

³⁵ STERNISKO A, CICHOCKA A, VAN BAVEL JJ. The dark side of social movements: social identity, non-conformity, and the lure of conspiracy theories. *Current Opinion in Psychology*. 2020. 35, s. 2-4.

úmyslnému lidskému chování.³⁶ Nancy Rosenblum a Russell Muirhead vidí v současných Spojených státech novou podobu konspiracismu, který podle nich prochází transformací. Klasické konspirační teorie vznikají jako vysvětlení nějaké události, přičemž je tato teorie podložena jistým druhem důkazů, i když pseudo-vědeckých nebo daty vytrženými z kontextu. To, co autoři nazývají novým konspiracismem, se nesnaží nic vysvětlovat ani pro to nabízet žádné důkazy. Příkladem je konspirační teorie Pizzagate, podle níž Demokráté měli vést organizované zneužívání dětí ze sklepa washingtonské pizzerie nebo rutinní armádní cvičení v roce 2015 v Texasu, které bylo chápáno jako předzvěst federálního převzetí moci nad Texasem samotným. Typickou formou tohoto nového konspiracismu jsou holá tvrzení, nepodložená alespoň falešnými důkazy, neodpovídající na existující otázku potřebující vysvětlení.³⁷

Spíše než spojování vodítek, jak by tomu bylo u klasických konspiračních teorií, závisí nový konspiracismus na jednotném vnímání světa se třemi kognitivními prvky: hledání úmyslnosti (nic se nemůže stát náhodou, za vším stojí něčí úmyslné kroky), hledání proporcionality (důležitá událost musí mít stejně důležitý zdroj, který ji způsobil) a konfirmační zkreslení (lidé přijímají jen ta fakta, která potvrzují jejich konspirační světonázor). To, co validuje jednotlivé teorie, je spíše repetice než cokoli jiného. Participací v jednotlivých konspiračních sociálních sítích je vyjadřováno přidružení a jednotlivci navzájem povzbuzují své konspirační narativy – nakonec jediné opravdové a plně dostatečné ospravedlnění a důkaz pravdy je, že to „hodně lidí říká.“³⁸ Cíle tohoto konspiracismu jsou demokratické instituce a epistemologické základy. Posiluje se nedůvěrou k institucím a tu ještě prohlubuje směrem k naprosté delegitimaci. Delegitimizuje i autority vědění a ty nahrazuje svými narativy a postavami, mezi nimiž je i Donald Trump, který konspiracismus podporuje a dává mu sílu přímo z prezidentské kanceláře.³⁹

³⁶ BUTTER, Michael. Konspirationistisches Denken in den USA. In: ANTON, A., SCHETSCHKE, M., WALTER, M. (eds) *Konspiration*. Wiesbaden: Springer VS. 2014. s. 259-276.

³⁷ ROSENBLUM, Nancy L, MUIRHEAD, Russell. *A Lot of People Are Saying: The New Conspiracism and the Assault on Democracy*. Princeton: Princeton University Press. 2019. s. 24-26.

³⁸ Tamtéž, s. 45-47.

³⁹ Tamtéž, s. 79-121, 59-62.

3. Trumpovo odmítání výsledků voleb

Obviňování z volebního podvodu není v americké politice novým úkazem. Téma volebního podvodu se neobjevuje ale jen v USA, nýbrž je standardním prvkem řady konspirací a má své stoupence i v České republice.⁴⁰

Za posledních dvacet let, počínaje problémy s přepočítáváním hlasů v prezidentských volbách na Floridě roku 2000, lze rozlišit několik falešných obvinění, která mají však stejné základní rysy. Několikrát hrála strategické role ve stranickém zápasu, podvod se buďto nestal vůbec, nebo v naprosto minikulních číslech, jejichž zveličování přispělo ke strachu občanů a vedlo k tlakům na legislativu usilující o zavedení nových pravidel zamezující budoucí podvody, které však vždy byly mířeny proti zranitelným sociálním skupinám. Lorraine Minnite se ve své knize *The Myth of Voter Fraud* zabývá čtyřmi příklady vlivných případů politiky pracující se zveličováním voličských podvodů mezi roky 2000 a 2004. Pokaždé byl podvod asociován se specifickou skupinou oproti daným politikům názorově odlišných voličů (multietničtí, imigranti, dělnická třída, černošští Američané městská nižší třída, odsouzení). Pokaždé uměle a strategicky vytvořený narativ vytvořil dojem, že voličské podvody jsou hmatatelným problémem, i když tomu tak nebylo ani u jednoho z případů. Všechny narativy ale vyústily ve změnách politik, které nakonec (konkrétním skupinám) ztížily proces odevzdání hlasu.⁴¹ Po začátku 21. století se rozšiřovaly požadavky o předložení státem vydaného průkazu s fotografií během odevzdání hlasu, Indiana se roku 2006 stala prvním státem, který toto vyžadoval od všech voličů. Podporovatelé těchto zákonů se hájí nutností ochrany volebního procesu před podvody, zatímco oponenti ukazují na problematiku velkého množství menšin (etnické menšiny, důchodci, studenti, nízkopříjmoví voliči), které disproporčně nemají přístup k průkazům s fotografií.⁴²

Přesto, že volební podvody ve Spojených státech prokazatelně nejsou časté a v žádném měřítku neovlivňují volby,⁴³ značná část populace je vnímá jako reálný problém. Průzkum voličů v prezidentských volbách 2008 našel, že 8,1 % lidí věřilo, že podvody jsou „velmi

⁴⁰ DOHNALOVÁ, Anna. "Jasný podvod." Šíří se dezinformace o zfalšovaných volbách, sdílí je i radní z ANO. In: *aktuálně.cz*. 2023.

⁴¹ MINNITE, Lorraine C. *The Myth Of Voter Fraud*. Cornell University Press. 2010. s. 127-128.

⁴² VORIS, Robert E. The Impact of Voter ID Laws on County Turnout in the 2016 Presidential Election. In: SMITH, Michael. A. *Much Sound And Fury, Or The New Jim Crow?: The Twenty-First Century's Restrictive New Voting Laws And Their Impact*. State University of New York Press. 2022. s. 45-46.

⁴³ CANON, D. T., SHERMAN, O. Debunking The "Big Lie": Election Administration In The 2020 Presidential Election. *Presidential Studies Quarterly*. 2021. 51(3), 546-581.; MINNITE, Lorraine C. *The Myth Of Voter Fraud*, c. d., s. 5-16.

časté“ a dalších 17,4 % věřilo, že k podvodům docházelo „občas“. Další pětina si frekvenci podvodů nebyla jistá. Jiný výzkum z roku 2010 zjistil, že 16,6 % lidí buďto viděla nebo slyšela o podvodu na svém volebním místě a skoro 64 % slyšelo o podvodu na jiném volebním místě.⁴⁴ Silným prediktorem pro víru ve volební podvody je mimo jiné resentment vůči imigrantům.⁴⁵ Postoje voličů vůči imigrantům, kdy jsou imigranti viděni jako zvyšující zločinnost, rozvracející sociální a politické normy, snižující politický vliv bílých Američanů a nezasluhující občanství, zvyšují šanci, že daný člověk bude vnímat volební podvody jako existující problém a bude mít nižší důvěru v integritu volebního procesu jako celku. Taková nedůvěra také vede k vyšší podpoře restriktivních volebních zákonů, jakými jsou například nutnost předložit průkaz s fotografií. Postoje k imigrantům a asociace imigrantů s volebními podvody může ovlivňovat politická rétorika, která často líčí imigranty jako zločince, často i jako zločince ve volební sféře. Tyto negativní postoje také bývají asociovány se zvýšenou důvěrou v určité politické aktéry, hlavně tedy republikánské politiky.⁴⁶

Poprvé, kdy Trump používal rétoriku obvinění z volebních podvodů bylo už v republikánských primárkách 2015. Iowu (první stát, kde se primárky odehrávají) Trump prohrál ve prospěch Teda Cruze, jehož potom obvinil na twitteru z krádeže voleb a podvodu. Neměl ale pro své tvrzení jakoukoli podporu, ať už v médiích nebo jinde, a dál se podpůrnými důkazy pro svoje nařčení nezabýval. V dalších státech totiž Trump získával veliké úspěchy a rychle se stal favoritem primárek a další prohlášení o volebních podvodech nepotřeboval.⁴⁷

Celá prezidentská kampaň Donalda Trumpa ve volbách 2016 byla plná konspiračních teorií. Osoba kandidátky Hillary Clinton byla výrazným terčem několika konspirací. V říjnu 2016 na jednom shromáždění s podporovateli prohlásil Trump, že WikiLeaks dokumenty dokazují, že Clinton mívá tajné schůzky s mezinárodními bankami a osnuje s nimi spiknutí proti suverenitě Spojených států ve prospěch svých zájmů a zájmů jejích donorů, přátel a globálních finančních institucí. Tento narativ spiknutí Clinton s globalistickými elitami na úkor amerického lidu se opakoval znovu a znovu. Clinton je chráněná establishmentem co se týče zločinecké aktivity její nadace a práce jako bývalé ministryně, a má se snažit zrušit druhý dodatek ústavy. Trump a jeho spojenci také naznačovali, že Clinton nechala v minulosti

⁴⁴ VORIS, Robert E. *The Impact of Voter ID Laws on County Turnout in the 2016 Presidential Election*, c. d., s. 46.

⁴⁵ Srov. UDANI, A., KIMBALL, D. C. *Immigrant Resentment And Voter Fraud Beliefs In The U.S. Electorate. American Politics Research*. 2018. 46(3).

⁴⁶ Tamtéž, s. 424-426.

⁴⁷ LEMIRE, Jonathan. *The Big Lie: Election Chaos, Political Opportunism, and the State of American Politics After 2020*. Flatiron Books. 2022. s. 33-34.

několik lidí zabít a Trump na svém twitter účtu sdílel upravenou grafiku s Clinton a židovskou hvězdou.⁴⁸ Byly to i volební výsledky, které se staly tématem Trumpových konspiračních teorií. Ještě před samotným volebním dnem Trump několikrát zmiňoval, že volby budou zmanipulované a tím pádem může kvůli tomu s Clinton prohrát. I po vyhraných volbách neupustil od těchto tvrzení, navíc se nejednalo o jednotlivé případy, na které by se Trump soustředil. Jeho tvrzení měla obrovský rozsah. Na twitteru, v médiích i na veřejných shromáždění mluvil o „milionech“ nelegálně odevzdaných hlasů, bez kterých by vyhrál nejen ve sboru volitelů, ale i podle počtu všech odevzdaných hlasů, kterých měl o 3 miliony méně než Hillary Clinton. Muselo se tedy jednat o masivní, koordinovaný a systémem ignorovaný podvod čili konspiraci. Nástrojem podvodu měli být imigranti bez dokumentů, hlasování za zesnulé občany a převoz voličů z jednoho státu do druhého. Explicitně Trump jmenoval Kalifornii, New Hampshire a Virginii jako příklady států a Chicago, Philadelphii a St. Louis jako příklady měst, kde probíhaly masivní volební podvody. O New Hampshiru mluvil dále i v únoru, tři měsíce po svém zvolení, kdy tvrdil, že bez převozu tisíců voličů ze sousedního státu Massachusetts, kteří pak v New Hampshiru měli nelegálně odevzdávat hlasy, by v tomto státu vyhrál a navíc by byla znovuzvolena republikánská senátorka Kelly Ayotte, která ale díky tomuto podvodu prohrála a zvolen byl její demokratický protikandidát. K žádnému z případů, i když byly Trumpem a jeho týmem prezentovány jako samozřejmost, nebyly předloženy důkazy a žádné rozšířené volební podvody nebyly nikdy zjištěny. Paradoxně, v okresech s disproportionálně velkým počtem žijících lidí bez občanství ve třech jmenovaných státech, získala Clinton menší poměr hlasů než Obama před čtyřmi lety.⁴⁹

V případě voleb 2016 je ale v postoji voličů znatelný efekt vítěze. Nejen, že v případě, kdy Trump vyhrál, nemá takovou motivaci podryvat integritu voleb (mimo označování sebe za outsidera a možné vytváření základů pro nahodanou důvěru v státní instituce pro budoucí neúspěchy), ale voličská důvěra ve správnost volebního procesu a počítání hlasů se znatelně zvýšila u republikánských voličů a víra ve volební podvody se taktéž mírně snížila poté, co republikánský kandidát volby vyhrál.⁵⁰ Podpora vítězného kandidáta predikuje snížení víry v konspirační teorie obecně. Důvodem může být určité uspokojení motivů, které ke konspiracismu vedou, tedy pocit vykonání smysluplného rozhodnutí, které má vliv na celkový

⁴⁸ SAWYER, Patrick. Populist Conspiracy Theories In The 2016 Us Presidential Election A Quantitative Analysis Of The Effects Of Conspiratorial Demonization. *Politologický časopis*. 2022. 29(2), s. 195-198.

⁴⁹ COTTRELL, D., HERRON, M. C., WESTWOOD, S. J. An Exploration Of Donald Trump's Allegations Of Massive Voter Fraud In The 2016 General Election. *Electoral Studies*. 2018. 51.

⁵⁰ LEVY, Morris. Winning Cures Everything? Beliefs About Voter Fraud, Voter Confidence, And The 2016 Election. *Electoral Studies*. 2021. 74.

systém a jedinec se tak cítí jeho součástí a zároveň sociální pocit zadostiučinění toho, že jedincem preferovaný kandidát má ze všech největší podporu, tedy ostatní v elektorátu sdílí podobné postoje.⁵¹

3.1 Prezidentské volby 2020

Kvůli pandemii COVID-19 se ve Spojených státech začala řešit ve veřejném diskurzu korespondenční volba, o které se očekávalo, že bude využita více než kdy předtím. Korespondenční volba se zároveň v roce 2020 stala jádrem dlouhé dezinformační kampaně. V březnu demokraté ve Sněmovně reprezentantů navrhovali zákon ekonomického stimulu, který obsahoval i zjednodušení korespondenčního a předčasného hlasování v zájmu ochrany před rozšiřováním viru během volebního dne. Trump na twitteru varoval před levicí využívající záminku pandemie k rozšíření nezabezpečených forem hlasování a použil hashtag „HowToStealAnElection“. Poté, co podepsal verzi tohoto zákona se značně sníženým rozpočtem pro podporu korespondenční volby, začal Trump kampaň proti ní naplno. Vytvořil rámec, v němž se prezentoval jako bojovník proti snaze Demokratů falšovat volby skrze korespondenční volbu. První verze toho zákona by podle Trumpa způsobila, že by žádný republikán už nikdy v celé zemi nebyl zvolen. Korespondenční volba se stala jedním z hlavních témat masových médií.⁵²

Spíše než sociální média tedy skutečně měla v rozšíření této konspirační teorie tu největší roli masová média. To lze vidět na číslech. V polovině září již vidělo podvody korespondenční volbou jako velký problém 43 % republikánů a 11 % demokratů. Pokud se ale porovnávali pouze jedinci, kteří konzumují jen hlavní politická masová média (30 % z obou táborů), poměr vyrostl z 4:1 na 15:1. 61 % republikánů, jejichž hlavním zdrojem zpráv bylo Fox News nebo talk rádio, vnímalo korespondenční volební podvod jako veliký problém, oproti 4 % demokratů, jejichž jediným zdrojem zpráv byli New York Times, Washington Post, NPR, CNN nebo MSNBC.⁵³ Nutností potřeby reagovat na tvrzení vytvářena Trumpem, jeho kampaní a Republikánskou stranou, se masová média stala nástrojem samotné dezinformační kampaně. Ať už na pravici, kde Fox News tato tvrzení opakovala, podporovala a propagovala, tak na druhé straně, kde v brzké části dezinformační kampaně byla využita

⁵¹ KIM, S., STAVROVA, O., VOHS, K. D. Do Voting And Election Outcomes Predict Changes In Conspiracy Beliefs? Evidence From Two High-Profile U.S. Elections. *Journal Of Experimental Social Psychology*. 2022. 103, s. 5-6.

⁵² BENKLER, Yochai, et al. Mail-in voter fraud: Anatomy of a disinformation campaign. *Berkman Center Research Publication*. 2020. 6, s. 21-23.

⁵³ Tamtéž, s. 2.

strategie vyváženého pokrytí, což de facto legitimizovalo Trumpova tvrzení jako součást stranického konfliktu. Až v srpnu začala tato média více v titulcích upozorňovat na lživou podstatu jeho tvrzení a poukazovat na ně jako specifickou volební strategii. Trumpova dezinformační kampaň vyvrcholila během první prezidentské debaty na konci září, kdy s odkazem na nezabezpečení korespondenční volby odmítl slíbit, že přijme výsledky voleb.⁵⁴

Trump si byl vědom faktu, že kvůli disproporční laxnosti vůči pandemickým opatřením a nedůvěře ke korespondenční volbě republikánů budou korespondenční volební lístky primárně hlasy demokratů. Kvůli nutnosti počítání těchto lístků se bude jednat o dlouhý proces a minimálně několik dní nebude vítěz voleb jasný. Manažer Trumpovi kampaně mu tohle komunikoval během volební noci 4. listopadu. Říkal mu, že původní dojem vítězství tak může být jen fata morgána a členové jeho týmu jej varovali před předčasným prohlášením se za vítěze, dokud nebude spočítána velká část hlasů. Trump ale tu noc promluvil k veřejnosti a prohlásil celý proces za podvod na americkou veřejnost, protože tyto volby podle původních dojmů prvních hlasů měl vyhrát on, načež se prohlásil za vítěze. Zároveň oznámil, že chce, aby všechno počítání hlasů přestalo. To potvrdil ještě ráno 5. listopadu, kdy na twitter přidal příspěvek se slovy „STOP THE COUNT!“⁵⁵

Během volební noci 4. listopadu probíhaly v několika městech Spojených států protesty. Většina z nich byly protesty volající po spočítání každého hlasu. Tisíce lidí demonstrovalo v New York City, Los Angeles, Seattlu, Houstonu, Pittsburghu, Minneapolis, San Diegu, Dallasu nebo Chicagu. V některých městech se shromáždily také skupiny Trumpových podporovatelů před volebními centry, kde se počítaly volební lístky. Jedno z těchto měst byl Phoenix v Arizoně, tradičně republikánském státu, ve kterém ale byl některými zpravodajskými organizacemi, včetně Fox News, k nevoli shromážděných a Trumpa,⁵⁶ uznán jako vítěz Biden. Pár ze shromážděných bylo ozbrojených a dav skandoval „Ostuda Foxu“ a vyzýval k počítání hlasů, protože Bidenův náskok se zmenšoval. Nějakou dobu předtím, v michiganském Detroitu, kde Trump zatím náskok měl, jeho podporovatelé skandovali „Zastavte počítání“. V oregonském Portlandu zase policie vyhlásila nepokoje a zabavila ohňostroje, kladiva a jednu pušku. Během noci v celém USA proběhly desítky zatčení demonstrantů.⁵⁷ Trumpovy konspirační narativy tedy vyvolaly hmatatelnou odezvu,

⁵⁴ BENKLER, Yochai, et al. Mail-in voter fraud: Anatomy of a disinformation campaign, c. d., s. 47-48.

⁵⁵ Select Committee on Jan 6th. *The January 6th Report Executive Summary*. Melville House, 2023. s. 18-19.

⁵⁶ LEMIRE, Jonathan. *The Big Lie: Election Chaos, Political Opportunism, and the State of American Politics After 2020*, c. d., s. 118-119.

⁵⁷ SINGH, Maanvi. 'Count every vote': protesters take to streets across US as ballots tallied. In: *theguardian.com*. 2020.

protože všechny tyto demonstrace vznikly jako reakce na tyto narativy. Jedna strana vyžadovala spravedlivé spočítání hlasů navzdory Trumpovým lžím, druhá vyžadovala spravedlivé spočítání hlasů navzdory volebním podvodům, jejichž existenci Trump propagoval.

Trump začal cílenou kampaň, která nebyla pouhými ojedinělými tvrzeními, ale měla jasný cíl, strukturu a organizaci. Jeho tým právníků podal obrovské množství žalob mířících na integritu a správný průběh sčítání hlasů. Kýženým výsledkem by bylo převrácení výsledků jednotlivých okrsků, nutnost přepočítání s ignorováním některých korespondenčních hlasů a další znehodnocení legitimacy certifikovaných výsledků voleb. Žalob, na federální a státní úrovni, bylo 62, z toho všechny až na jednu (malé vítězství na základě technikálie v Pensylvánii) byly zamítnuty. Dvě se dokonce dostaly před Nejvyšší soud (jedna zabývající se legalitou korespondenční volby a druhá pravomocemi státních legislativ) a byly taktéž zamítnuty. Soudní procesy byly využity k medializaci hyperbolických tvrzení Trumpova osobního právníka Rudyho Giulianiho (který podle svědectví byl jediný v Trumpově kruhu, který jej ve volební den podporoval ve vyhlášení vítězství⁵⁸) před vchodem k soudu, načež v síni svá tvrzení zmínil kvůli naprosté absenci důkazů.⁵⁹ Soudní síně ovšem nejsou nabitě kamerami a vyřknutá slova tedy nemají takovou váhu pro veřejné vnímání, i v případě, že soudní procesy dopadají špatně pro Trumpovu stranu. Soudní procesy tedy měly pravděpodobněji sloužit k dalšímu šíření konspirační teorie a vnesení jednotlivých obvinění do diskuze.

Snahy o reálné převrácení volebních výsledků však nekončily beznadějnými žalobami. Týden po volbách Trumpův spojencem senátor Graham kontaktoval georgiánského Secretary of State⁶⁰ s otázkami ohledně vyřazení korespondenčních hlasů z určitých okrsků, což Secretary of State Brad Raffesnerger, jak později řekl, interpretoval jako snahu o vyřazení legálně odevzdaných hlasů. Trump vyhodil sebou dosazeného vrchního úředníka volební bezpečnosti v Department of Homeland Security Christophera Krebse poté, co veřejně vyvracel obvinění z podvodných voleb. Ze stejných důvodů vyhodil svého ministra spravedlnosti Williama Barra, jehož nástupce Jeffreyho Rosena Trump následně neúspěšně nabádal k podniknutí kroků, které by podporovaly jeho narativy. V průběhu prosince Trump provedl několik pokusů o vytvoření nátlaku na klíčové aktéry v důležitých státech. V hovoru s guvernérem

⁵⁸ Select Committee on Jan 6th. *The January 6th Report Executive Summary*, c. d., s. 19.

⁵⁹ LEMIRE, Jonathan. *The Big Lie: Election Chaos, Political Opportunism, and the State of American Politics After 2020*, c. d., s. 125-126.

⁶⁰ Ministr na státní úrovni zodpovědný mimo jiné za správné probíhání voleb.

Georgie se Trump ptal na možnost přimět státní legislativu ke zvrácení výsledků a v pozdějším hovoru se Secretary of State Georgie Raffenspergerem Trump žádal, aby mu dostatek hlasů „našli“.⁶¹ Mimo veřejné obviňování a podrývání důvěry ve volební výsledky se tedy Trump snažil i o reálné převrácení prostřednictvím spolupráce s vládními a státními aktéry, které se nakonec kvůli nevoli jednotlivců nevydařilo. Spolupráce jednotlivých aktérů, pokud by neskončila volebním převratem, by dál legitimizovala Trumpova tvrzení a posílila důvěryhodnost jeho konspirační teorie.

Exploze konspiračních teorií během a po volbách se nedá oddělit od protrumpistického konspiračního komplexu QAnon. Narativ QAnonu tvrdil, že Biden volby nevyhrál a byla jen otázka času, kdy Trump převezme moc. Takové výroky na sociálních sítích získávaly desítky tisíců lajků a sdílení. Celých 5 % všech tweetů o volbách pocházely v tuto dobu z účtů napojených na QAnon. Jednou z prominentních postav uvnitř této komunity se stal Ron Watkins, který se svou údajnou expertízou zjistil z manuálů volebních strojů společnosti Dominion, jak se dají tyto stroje jednoduše přepojit, aby se změnilo zadané hlasy. Díky popularitě svých tweetů vystoupil na pravicovém zpravodajském kanálu One America News Network. Tento segment pak Trump sdílel na twitteru, reprodukuje u toho název segmentu „Dominion-izing the Vote“. Dominion se pak stal jedním ze středobodů volebních konspiračních teorií, i když se jednalo pouze o jednu z mnoha společností spravující volební stroje po celých Spojených státech. Watkins nebyl jediný, který v tento moment získal na popularitě v napojení na QAnon. Mezi nimi byli i Trumpův právník Wood a právník Michaela Flynna Powell. Tyto tři postavy neustále tlačily na Trumpa k přijetí drastických opatření, jako například vyhlášení stanného práva a zabavení všech volebních strojů. Wood získal na platformě Parler až půl milionu sledujících a Watkins 580 tisíc sledujících na twitteru, než mu byl nakonec účet pozastaven.⁶²

Trump tedy očividně nebyl jediným propagátorem této konspirační teorie, vedla se několikavrstvá dezinformační kampaň. Samotný meta narativ podvodných voleb byl totiž dostatečně vágní po celou dobu. Projevoval se prostřednictvím stovky různých menších narativů: volební stroje měnily hlasy pro Trumpa na hlasy pro Bidena, mnoho hlasů bylo odevzdáno za zesnulé občany, hlasovací lístky se vyhazovaly, fixy propíjely z jednoho lístku na další a tím je znehodnocovaly, hlasy byly odevzdané za použití příjmení za svobodna a tím

⁶¹ BLAKE, Aaron. Timeline: Trump's pressure campaign to overturn the 2020 election. In: *washingtonpost.com*. 2021.; AMY, Jeff. Georgia official: Trump call to 'find' votes was a threat. In: *apnews.com*. 2021.

⁶² ROTHSCHILD, Mike. *The Storm Is Upon Us: How Qanon Became A Movement, Cult, And Conspiracy Theory Of Everything*. Melville House. 2021. s. 171-174.

ukradly hlas někomu jinému atd. I když obvinění z volebního podvodu začala kampaní na podkopání důvěry v korespondenční volbu, meta narativ konspirace se rozšířil na vícero bodů, které byly zastřešené vágními tezemi o ukradených volbách z úst Donalda Trumpa, jehož kampaň před volbami vyzývala, aby se lidé připojili do „Armády pro Trumpa“ a sbírali důkazy o podvodech. K tomu jim kampaň pomohla poskytnutím instrukcím k tomu, jak se stát volebními pozorovateli a online formulářů k předkládání těchto důkazů. V tomto systému jsou důležití tzv. občanští žurnalisté i hyperstranické digitální zpravodajské stránky, dvě specifické entity, které vznikly v rámci sociálních sítí a hrají taktéž specifickou roli v rámci takovéto dezinformační kampaně. Kate Starbird a její spolupracovníci popisují ve svém článku *Influence And Improvisation: Participatory Disinformation During The 2020 US Election* fungování toho, co nazývají participační dezinformační kampaní. Na příkladě tří zdánlivě izolovaných případů dezinformace šířících se po sociálních sítích ukazují, jak se jednotlivě rozšiřují. Falešný narativ s fotkou vyhozených volebních lístků z anonymního zdroje se poprvé objeví u pravicového žurnalisty z The Blaze s více než 200 tisíci sledujícími. Tento narativ se rozšiřuje sdílením z tohoto účtu a dalšího účtu, který se dá kategorizovat jako hyperstranický digitální zpravodajský outlet. 75 % tweetů o tomto narativu pocházelo přímo z těchto dvou zdrojů – příklad rozšíření shora dolů. Postupně se tak přes běžné uživatele rozšiřuje dál a dál dokud není retweetnut uživatelem s miliony sledujícími jakým je Donald Trump Jr. Dalším příkladem je rozšíření původně zdola, a to v případě narativu ohledně propíjejících se fixů doporučených v několika oblastech včetně Arizony z důvodu, že schnou rychleji než inkoustová pera a nezamažou tak čtečky. Několik běžných uživatelů twitteru sdílelo svoje obavy z propíjení, když se setkali s fixami ve vlastních volebních místnostech. Tento narativ rostl a eskaloval až byl masově amplifikován velkými konzervativními influencery. Až později přišlo stádium, kde tento narativ začal být oponován a vyvracován stránkami zabývajícími se fakt-checkingem. Tyto příspěvky ale nebyly příliš sdíleny a spíše byly doprovázeny snižující se angažovaností kolem tohoto specifického narativu. Jiná mikro-influencerka tvrdila na twitteru, že jméno její matky za svobodna bylo zneužito k odevzdání podvodného hlasu. K tomuto obvinění neměla žádné důkazy, ale byla rychle sdílena většími účty s ospravedlněním, že jen pokládají otázky a chtějí se dozvědět pravdu. Ten původní účet se rozrostl o 33 tisíc sledujících, tedy 32 % nárůst za pouhých 13 hodin, než byl tento účet pozastaven.⁶³

⁶³ STARBIRD, K., DIRESTA, R., DEBUTTS, M. Influence And Improvisation: Participatory Disinformation During The 2020 US Election. *Social Media + Society*. 2023. 9(2), s.

Trump, elity a stranická média⁶⁴ tedy nabídli vágní meta narativ o podvodných volbách za pomoci důsledného podryvání důvěry v korespondenční volbu a kultivací uvnitř trumpistického ekosystému různých specifických aktérů na sociálních sítích vznikly různorodé podpůrné narativy jednotlivých podvodů, které dávaly život kampani samotné.⁶⁵ Tyto narativy byly Trumpem přijaty a sloučeny do širší konspirační teorie, kterou jakákoli podpůrná tvrzení zesilovala, i když se jednalo o zdánlivě nesourodé případy.

3.2 Útok na Kapitol

Trump se v polovině prosince dozvěděl o viceprezidentově roli, především ceremoniální, při předsedání Kongresu během lednového certifikování výsledků hlasování sboru volitelů a rozhodl se, že viceprezident Pence je v současné době nejlepší šancí výsledky zvrátit. Dal najevo svým spojencům, aby na Pence vytvářeli tlak a sám s ním o tom mluvil několikrát během dalších tří týdnů.⁶⁶ Na 6. ledna byla oznámena demonstrace ve Washingtonu D.C. právě na protest společnému zasedání obou komor Kongresu k certifikaci volebních výsledků. Trump ji několikrát propagoval, poprvé 19. prosince se slovy „Bude to divoké!“⁶⁷ V konspiračních kruzích se vytvořil narativ kolem Pence jako možné poslední spásy Trumpova vítězství. Pokud by dostatek reprezentantů a senátorů vzneslo proti integritě výsledků připomínky, Pence by mohl nepřijmout výsledky jednotlivých států, což by zneplatnilo Bidenovo vítězství a umožnilo Trumpovi zůstat prezidentem.⁶⁸

Plán vytvořený Trumpovým týmem byl následovný: pokud alespoň jeden senátor oznámí výtky vůči výsledkům jednotlivého státu, budou muset o tom hlasovat všichni, čímž musí ukázat svoji loajalitu (senátoři Hawley, Cruz a další už dali vědět, že budou mít proti výsledkům během zasedání námítky). Pence pak měl kvůli probíhajícím sporům o výsledcích vyhodit výsledky sedmi států, což by vyústilo v 223 hlasů pro Trumpa a 222 pro Bidena. Pence se sice vždy držel dál od konspiračních teorií o zfalšovaných volbách, k Trumpovi však byl loajální. Věděl ale, že takovýto krok není legálně možný. 5. ledna byl Trumpem znovu požádán, na což mu odpověděl, že autoritu k něčemu takovému nemá a že jeho role v tomto

⁶⁴ Srov. BENKLER, Yochai, et al. Mail-in voter fraud: Anatomy of a disinformation campaign, c. d.

⁶⁵ STARBIRD, K., DIRESTA, R., DEBUTTS, M. Influence And Improvisation: Participatory Disinformation During The 2020 US Election, c. d., s. 15.

⁶⁶ BLAKE, Aaron. Timeline: Trump's pressure campaign to overturn the 2020 election. In: *washingtonpost.com*. 2021.

⁶⁷ INSKEEP, Steve. Timeline: What Trump Told Supporters For Months Before They Attacked. In: *npr.org*. 2021.

⁶⁸ ROTHSCHILD, Mike. *The Storm Is Upon Us: How Qanon Became A Movement, Cult, And Conspiracy Theory Of Everything*, c. d., s. 176.

procesu je pouze ceremoniální a odmítl se Trumpova připravovaného plánu zúčastnit. Ráno Trump ještě jednou tweetoval, že pokud viceprezident nezkłame, „získají prezidentsví.“⁶⁹ I přes to, že znal Pencovo rozhodnutí, rámcovav tento nový narativ tak, aby přesvědčil své podporovatele k vyvíjení co největšího tlaku vůči Pencovi.

V poledne 6. ledna, kdy Kongres začal certifikovat výsledky, Trump a jeho spojenci promluvili před davem demonstrantů u Kapitolu. Jeho právník Giuliani vyzval ke „zkoušce bojem“ a Trump mluvil o nutnosti síly oproti slabosti, se kterou nikdy nevezmou zpátky vlastní zemi. Navazoval tak na dlouhodobou rétoriku: dva dny předtím v Georgii řekl, že bude „bojovat jako čert“ a v prezidentských debatách na otázku, zda odsoudí bílé nacionalisty, vzkázal nenávistné skupině vyznávající bílý nacionalismus Proud Boys (kteří, společně s dalšími extremistickými skupinami a vyznavačemi QAnonu, se demonstrace před Kapitolem účastnili), aby pouze „stáli stranou“.⁷⁰ Forma této rétoriky je součástí Trumpových narativů o zfalšovaných volbách. Nejenže nabízí konspiraci, ale víceméně implicitně nabízí i řešení v rámci celé teorie.

Ve své řeči před demonstranty také zmínil mimo napsanou řeč pětkrát postavu Pence a vyzýval ho k „udělení správné věci“ pro dobro země. Když Pence poté vydal výrok, že nebude bránit Kongresu v certifikaci, vyvolalo to v demonstrantech značný hněv a skandování o zrádci Pencovi i volání po jeho oběšení. V tu chvíli začal dav pochodovat na Kapitol. V reakci na začínající násilí však Trump nepolevil v tlaku na Pence, když tweetoval, že neměl kuráž udělat co bylo potřeba, a že „USA vyžaduje pravdu!“⁷¹ čímž tlak na jedince uvnitř Kapitolu jen zvyšoval a zesiloval rozčílenou náladu davu, který jednal v rámci Trumpovy konspirační teorie.

11 minut po druhé odpoledne jeden z útočníků použil štít ukradený od policisty k rozbití okna Kapitolu, načež vstoupili první buřiči do budovy. Ve 14:13 bylo rychle vyvoláno přerušování schůze, Pence byl eskortován bezpečností ze senátní komory a ostatní zákonodárci utíkali do bezpečí.⁷² Hned poté, co propuklo násilí, se Trumpa snažily kontaktovat desítky lidí s naléháním, aby vyzval útočníky ke klidu a odchodu od Kapitolu. Trump toto výslovně odmítal a až po několika hodinách násilí, v 16:17, vydal Trump video

⁶⁹ LEMIRE, Jonathan. *The Big Lie: Election Chaos, Political Opportunism, and the State of American Politics After 2020*, c. d., s. 132-133.

⁷⁰ INSKEEP, Steve. Timeline: What Trump Told Supporters For Months Before They Attacked, c. d.

⁷¹ Select Committee on Jan 6th. *The January 6th Report Executive Summary*, c. d., s. 57-60.

⁷² LEMIRE, Jonathan. *The Big Lie: Election Chaos, Political Opportunism, and the State of American Politics After 2020*, c. d., s. 144.

s takovou výzvou a hned poté začali útočníci opouštět Kapitol.⁷³ Zde je tedy patrné, jak značný vliv Trumpův jazyk na dav měl a jak propojené jsou jeho narativy o ukradených volbách a celý útok na Kapitol.

Čtyři útočníci během útoku na Kapitol zemřeli, k tomu navíc jeden Kapitolský strážník. Poté, co policie a Národní garda znovu převzala kontrolu nad Kapitolem, byla schůze obnovena a výsledky certifikovány. Stovky útočnicků byly identifikovány a obžalovány. Twitter a Facebook jako reakci zakázali Trumpovi účty na svých platformách.⁷⁴

⁷³ Select Committee on Jan 6th. *The January 6th Report Executive Summary*, c. d., s. 112-113.

⁷⁴ ROTHSCHILD, Mike. *The Storm Is Upon Us: How Qanon Became A Movement, Cult, And Conspiracy Theory Of Everything*, c. d., s. 177.

4. Analýza

V této části bude Trumpova konspirační teorie o ukradených prezidentských volbách 2020 prozkoumána v kontextu poskytnuté teorie o konspiracismu a především prostřednictvím Goodinova teoretického rámce politické manipulace. To umožní odpovědět na otázku, zda se podle tohoto rámce jedná o manipulaci a případně jak závažnou.

4.1 Konspiracismus

Je možné se domnívat, že narativ volebních podvodů v měřítku, který měl narušit výsledky voleb a způsobit nespravedlivé zvolení Joea Bidena prezidentem USA, má charakteristiky konspirační teorie. Skupinou spiklenců jsou demokraté a tzv. deep state, tedy personifikované zakořeněné elity uvnitř státního aparátu. Obětí jsou nejen republikánští voliči, ale i Spojené státy jako celek, jejichž demokracie je ničena nebo už zničena v zájmu těchto elit proměnit USA k obrazu svému proti autentické vůli lidu. Tím pádem je i jasně zřetelné rozdělení „my“ versus „oni“.

Pokud se podíváme na hlavní charakteristiky konspirační teorie, jak byly reprodukovány podle Cassama, tak platí víceméně také. Teorie je sice zčásti spekulativní, protože je založena spíše na domněnkách než důkazech, avšak podle Cassama bývá konspirační teorie (pseudo)důkazy alespoň argumentovaná. Trump ani nikdo jiný nikdy nedokázal dodat důkazy jakéhokoli rozšířeného volebního podvodu, natož tak rozšířeného, jak podle teorie měl být a místo důkazů často stačila pouhá tvrzení a obvinění bez nutnosti další argumentace. Šel proti ortodoxnímu vnímání volební reality a proti institucemi (i Trumpovými úředníky, jako byl šéf volební bezpečnosti Krebs) uznávaným faktům. Amatérská povaha teorie je nediskutabilní a esoteričnost zajišťují absurdní příběhy masových podvodů, které jsou všemi až na Trumpovy podporovatele cíleně ignorovány a nutností obrovské koordinace různých složek na různých úrovních, od okresních sčítačů hlasů, přes společnosti spravující volební stroje až po federální úředníky a zákonodárce. V posledním bodem je premodernost. Preference demokratického kandidáta Bidena, založené na komplexních společenských prvcích, se zjednodušuje na konflikt mezi zkorumpovanými elitami a okradeným lidem, který si autenticky přál Trumpovo pokračování v úřadě prezidenta.

I proto tento případ velmi dobře ilustruje nový konspiracismus podle Rosenblum a Muirheada. Tato konspirace se nesnaží vysvětlit nic⁷⁵. Nejde o žádný komplexní problém měnících se elektorálních trendů, který se zjednodušuje na vysvětlení volebními podvody. Obvinění předchází otázkám, které přicházejí až poté. Nepadla otázka „Jak je možné, že Biden vyhrál volby?“ a po ní nepadlo vysvětlení spiknutí volebními podvody. Nejdřív vznikl narativ podvodů (už před volbami 2016, co se Trumpa týče), který apriorně předpokládal podvodné volby. Až poté padla otázka „Jak budou volby zfalšované?“, na kterou odpovídal Trump nejdříve nelegálními migranty v Kalifornii a jinde a v roce 2020 pak korespondenční volbou. Tato otázka ale byla položena i jeho podporovatelům, kteří byli pobízeni k hledání vlastních případů podvodů, ať už měly jakoukoli formu. Všichni přece věděli, že se podvody budou dít všude.

Na podporu tohoto konspiračního narativu tak stačí repetice menších narativů uvnitř trumpistických ekosystémů. I když ani jeden důkaz či narativ podvodu není dostatečně přesvědčivý sám o sobě, neustálé sdílení a opakování falešných případů podvodu přispívá k dojmu, že podvody jsou očividné, jsou všude a všichni (alespoň všichni relevantní) o tom ví.

4.2 Manipulační rovina

K analýze manipulační roviny Trumpových výroků o zfalšovaných volbách je nejdříve nutno zodpovědět dvě definiční otázky vytvářející manipulaci podle Goodina. Následně bude prozkoumáno, jaké jednotlivé manipulační mechanismy byly ve hře, a nakonec bude zodpovězena otázka závažnosti Trumpovy případné manipulace.

Goodin definuje manipulaci, která je nutně špatným využitím moci, podle toho, zda je vykonávaná klamavě a zda je namířena proti domnělé vůli manipulovaného.

Jedná se o moc vykonávanou klamavě? Je samozřejmě obtížné nahlížet do Trumpovy mysli, abychom mohli zjistit, zda svým tvrzením opravdu věřil. Ale díky jeho přímým zkušenostem s institucemi a aktéry zajišťujícími integritu voleb, jasné absenci jakýchkoli důkazů, dvojnásobnému apriornímu usouzení o podvodných volbách, jasnému lhaní a chytání se jakéhokoli narativu, který mu je o podvodnosti prezentován, a v neposlední řadě očividnému a cynickému snažení se o převrat volebních výsledků v zákulisí (vzpomeňme na telefonát s prosbou nalezení dostatečného počtu hlasů v Georgii, bez ohledu na metodu jejich

⁷⁵ Srov. ROSENBLUM, Nancy L, MUIRHEAD, Russell. *A Lot of People Are Saying: The New Conspiracism and the Assault on Democracy*, c. d., Kapitola 1.

nalezení a správnost těchto hlasů), můžeme s určitou jistotou pracovat s pravděpodobností, že Trump nevěřil v rozsáhlé volební podvody a fakt, že právoplatně vyhrál volby on. V tom případě jsou jeho tvrzení určitě klamavá, protože zastírají jeho opravdové úmysly, tedy udržet se prezidentského úřadu, falešným úmyslem obrany demokracie a hledání pravdy. Jeho cílem tak bylo vytvoření tlaku na instituce zajišťující volby, podryvání důvěry v demokratické instituce, a nakonec podněcování násilné reakce občanů proti těmto institucím.

Jedná se o moc namířenou proti domnělé vůli manipulovaného? Osamoceně se dá s jistotou říci, že Trumpovi podporovatelé si přáli Trumpovo vítězství. Jak ale tvrdí Goodin, i když v jiných sférách života, například ve vztahu, můžeme preferovat jisté věci nevědět, politika většinou jedná o věcech, jejíž samotný charakter většinou způsobuje, že je důležité pro lidi, aby si byli vědomi pravdy. To samé se týká určitých zaujatých interpretativních rámců, které ovlivňují rozhodování jednotlivců. Lidé se raději rozhodují sami, tedy by nebyli rádi, kdyby se dozvěděli, že jejich způsob interpretace jim byl klamavě vnucen někým jiným.⁷⁶

Politická manipulace je zároveň dle Goodina nutně nedemokratická a podryvá schopnost manipulovaných manipulaci čelit.⁷⁷ To lze vidět na delegitimaci demokratických institucí, které se v Trumpově konspiračním narativu stávají nepřítelem lidu, tedy není spolehnutí na ně ani na informace, které produkují. Stejně tak není spolehnutí na jejich zastánce.

Podle těchto definičních znaků se tedy jedná o manipulaci. To ale ještě mnoho neznamená, když vezmeme v potaz, že podle Goodina většina forem manipulace není příliš škodlivá a dokáže být jednoduše kontrována. V Goodinově logice lidé vyhledávají pravdivé informace v rámci modelu racionální ignorance. Jelikož jsou racionální a v rámci svých možností pravdivé informace vyhledávají, pak pravda, pokud je hrací pole rovné, musí nakonec vyhrát.

Jedna věc je nepochybná. Trumpův narativ byl účinný. Podle průzkumu z 10. listopadu 2020, přes 65 % Trumpových voličů věřilo, že Trump vyhrál volby a přes 77 % věřilo, že volební podvody jsou časté.⁷⁸ Ani jedno není pravda. Srovnajme si to s už zmíněným průzkumem voličů v prezidentských volbách 2008, podle kterého pouze 8,1 % lidí

⁷⁶ GOODIN, Robert. *Manipulatory Politics*, c. d., s. 62-63.

⁷⁷ Tamtéž, s. 7-8

⁷⁸ PENNYCOOK, G., RAND, D. G. Research Note: Examining False Beliefs About Voter Fraud In The Wake Of The 2020 Presidential Election. *Harvard Kennedy School Misinformation Review*. 2021. 2(1).

věřilo, že podvody jsou „velmi časté“ a dalších 17,4 % věřilo, že k podvodům docházelo „občas“. Taková změna vnímání integrity voleb, včetně schopnosti vyburcovat dav lidí k předtím nepředstavitelnému činu vniknutí do Kapitolu, se kterým celá jedna čtvrtina republikánů, podle průzkumu z března 2023, dodnes souhlasí,⁷⁹ není jen tak. Důsledky tohoto narativu jsou očividně obrovské, a tak musíme dojít k závěru, že se o slabou formu manipulace nejednalo. Zda by ji však Goodin označil za silnou ve svém modelu, to bude rozebráno v další části poté, co bude tato konspirační teorie porovnána s různými manipulačními mechanismy s cílem hlouběji pochopit její manipulativní podstatu.

4.2.1 Mechanismy Trumpovy manipulace

Jak již bylo řečeno, Goodin svoji typologii manipulace rozděluje do několika skupin: Nepravdu, lingvistické pasti, rétorické triky, symbolické odměny, rituály a manipulace očividností. Do každé z těchto skupin patří několik konkrétních mechanismů manipulace. V této části práce budou zkoumány jednotlivé mechanismy, které se dají pozorovat na případě Trumpovy konspirační teorie.

Jako jádrový mechanismus samozřejmě můžeme poukázat na lež. Vymyšlení si faktů k přesvědčení lidí bylo samozřejmě hlavní součástí konspirační teorie o volbách. Stejně jako vybírání vhodných faktů a upozadování těch nevhodných čili propaganda, ale lež není příliš funkční formou manipulace. Kdokoli může lhát a kdokoli může šířit pravdu, kterou se koneckonců lidé snaží vyhledávat. Podle Goodina by tedy samotná lež nevydržela tak dlouho jako konspirační teorie, o které je řeč. Do určité míry je vhodné mluvit o roli přetížení informací, mechanismu, který Goodin pokládá za potencionálně závažnější. Avšak tento mechanismus pracuje s přehlcením důvěryhodných dat, které modelem racionální ignorace nebudou lidé schopni efektivně vstřebat a bude jim jako pomoc nabídnut interpretační rámec. Interpretační rámec Trump rozhodně nabízí a pomocí něj pak lidé zpracovávají jednotlivé kousky informací do většího narativu podvodu. Trump zároveň určitě přehlčuje informacemi, kormě něho ale i média, osobnosti a obyčejní lidé (všechny informace Trump poté zpětně amplifikuje dále), skrz kousky důkazů a množství rozličných narativů, které do sebe nutně nezapadají. Goodinův model však pracuje s informacemi důvěryhodnými a pravdivými. Právě v tomto případě jedině interpretační rámec pomůže jedinci pochopit takové množství relevantních dat. Pokud ale většina informací je nepravdivá, funguje manipulace jinak. Lidé

⁷⁹ ORTH, T., FRANKOVIC, K. A small but growing share of Americans approve of the people who took over the Capitol on January 6. In: *today.yougov.com*. 2023.

namísto rozeznání interpretačního rámce musí rozeznat nepravdivost informací, což je jednodušší proces než rozeznání interpretačního rámce.

Dalšími relevantními mechanismy jsou součástí rétoriky. Samostatné triky, které Trump bezpochybně používal, nejsou problematické, jelikož jsou jednoduché na rozpoznání a jejich rozpoznání se dá naučit. Naopak znehodnocení jazyka, je podle Goodinova modelu silně závažný mechanismus a jeho se Trump dopouštěl hyperbolickými tvrzeními a obviněními, eskalováním rétoriky a vybíráním silných slov pro vzbuzení emocí. V oponování těchto tvrzení, kde jsou slova jako krádež, zrada, převrat, zlo a další používány lehkomyšlně, může jazyk působit slabě. Příkladem je neschopnost vysvětlení závažnosti událostí 6. ledna za pomoci právě slov jako převrat či vlastizrada, jelikož tato slova ztratila smysl a pokud se jako vlastizrada dá pojmenovat náhodná fotografie volebních lístků bez kontextu, tak těžko vyvolá v lidech dostatečné emoce a pochopení. Nadále navíc oddaluje politický systém a diskurz lidem, protože se nakonec jeví všechnen politický jazyk jako nedůvěryhodný. Goodin ale vnímá znehodnocení jazyka spíše jako překážku změny, protože ubírá lidem jeden z nástrojů k domáhání reform, a prospívá tak hlavně stávajícím elitám. Trump elitou samozřejmě je, zároveň v této konstelaci však pracuje proti existujícím institucím a politickému systému, který chce rozvrátit. Znehodnocení jazyka tedy dělá oponování jeho výroků těžší, zato ale neodpovídá na to, proč lidé v tuto konspiraci předně vůbec věří.

Dalšími Goodinovými mechanismy, které by se daly vyčíst, souvisí s očividností. Tento koncept ladí s konceptem nového konspiracismu. Trump vytváří ve svém ekosystému dojem očividnosti volebních podvodů, něčeho, co není potřeba zpochybňovat, kde každý vyvrácený fakt je zapomenut a každý nový zatím nevyvrácený fakt funguje jako další důkaz pro očividnost všudypřítomného podvodu. Narážíme tady ale na problém, že pohrávání si s fakty na vytvoření dojmu očividnosti vyžaduje pravdivá fakta, která budou upřednostňována před jinými pravdivými fakty. Jinak se znovu jedná o lež a platily by způsoby oponování, jaké platí u lži, tedy možnost vyvrátit falešná fakta a snížená efektivita co se důvěry lidí týče. Navíc není ani toto pohrávání si s fakty podle Goodina nebezpečný mechanismus. Nebezpečným mechanismem pracující s očividností je koordinace. Tu lze celkem bezpečně použít pro chápání Trumpova vlivu na útok na Kapitol. Rozhořčení Trumpovi podporovatelé se nacházeli v situaci, ve které se vytváří koordinační problém. Tou situací bylo sesazení tyрана (Goodinova terminologie), tedy nespravedlivě zvoleného Bidena. V této situaci má skupina Trumpových podporovatelů pouze vnějšího nepřítele, který představuje společný problém. Propagováním demonstrace a uvalováním zjevné důležitosti na certifikování

výsledků voleb v toto datum a převedením ohniska celé situace na postavu Mika Pence dal pobouřeným podporovatelům jednotný plán akce – zúčastnit se demonstrace před Kapitolem, zatímco jsou certifikovány výsledky voleb a domáhat se toho, aby Pence odmítl certifikovat konkrétní výsledky. Pence byl tak pod neuvěřitelným tlakem způsobeným Trumpovými činy. Musel si stát za svým rozhodnutím, zatímco před Kapitolem stály stovky rozhněvaných lidí, někteří z nich volající po Pencově smrti a neustále mezi nimi eskalovalo násilí. Když Pence oznámil, že výsledky certifikuje, bylo dalším očividným plánem do Kapitolu vstoupit a tento Trumpem zvýrazněný proces vymáhat násilím.

Narážíme zde samozřejmě ale na stále stejný problém. Trump sice manipuloval za použití koordinace, to ale nevysvětluje, proč se manipulovaní jedinci ocitli v situaci, kdy potřebovali jednotnou koordinaci, tedy proč věřili, že Biden byl zvolený podvodem a proč byli natolik rozhořčeni, že byli ochotni přijít demonstrovat.

4.2.2 Závažnost manipulace

Aby Trumpova manipulace byla závažná, je zapotřebí, aby měla dlouhodobé trvání a aby její mechanismus měl distributivní nerovnost, tedy jeho použití bylo vyhrazeno pro specifickou skupinu lidí uvnitř společnosti a nebylo rovněž dostupné.

Jak trvalý je účinek této manipulace? Vyvstává tady otázka dlouhodobosti. Je možné, že se Trump stane obětí vlastních lží – lidé, kteří nevěří ve spravedlivost voleb k nim nebudou chodit. Náznaku tohoto jsme si mohli všimnout ve volbách 2022, kdy pohořela nejen Republikánská strana, ale hlavně Trumpem podporovaní kandidáti, z nichž mnoho propagovalo konspirační teorii o podvodných volbách.⁸⁰ Zároveň volební restrikce rozšiřující se v republikánských státech jako boj proti volebním podvodům zasahují i chudé bílé voliče čili Trumpovy voliče.⁸¹ Avšak i když se to stane, bude to dostatečně rychlé? Měřítka dlouhodobosti se špatně odhaduje. U některé manipulace je přínosné, když přestane mít efekt během několika let, ovšem u takové jako je tato, i velmi krátké okno může být rozhodující. Nedostaly se Spojené státy 6. ledna příliš blízko převratu, aby se to dalo považovat jako nezávažné, jelikož za pár let tomu lidé už nebudou věřit? A co kdyby se převrat 6. ledna podařil? I kdyby lidé poté v konspiraci věřit přestali, bylo by pro demokracii už příliš pozdě a

⁸⁰ MORGAN, David. After final Trump-backed midterm loss, Senate Republicans bemoan weak nominees. In: *reuters.com*. 2022.

⁸¹ Srov. STONECASH, Jeffrey. M. Embracing Donald Trump's Big Lie And Making Voting Harder Are Republicans Sure They Know What They Are Doing?. *The Forum: A Journal Of Applied Research In Contemporary Politics*. 2022. 20(2).

to, v co lidé věří, by nemuselo být nutně rozhodující. Přece jenom Goodinova teorie pracuje s předpokladem svobodné demokratické společnosti, kde panuje svoboda slova. A co víra v demokratické instituce? Ta bude přetrvávat určitě dále a už teď způsobila velké škody. Samozřejmě není konspirační teorie jediným důvodem v nízkou nedůvěru státních institucí, těch je mnoho, ale tento specifický styl se na nich vykrmuje a nedůvěru zesiluje.

I kdyby lidé přestali v tuto konspirační teorii věřit zítra, bylo by její působení stejně dlouhodobé kvůli masivnosti a krizi, které způsobila. Na zítra to ale nevypadá, většina republikánů ve zfalšované volby věří nadále a Trump vede v současných průzkumech v republikánských primárkách na výběr prezidentského kandidáta pro volby 2024.⁸² Tato manipulace tedy má dlouhotrvající účinky a v tomto bodě by měla být závažná, ovšem Goodinova teorie nám nedokáže vysvětlit proč. Hlavním a jediným pevným mechanismem Trumpovy manipulace je jednoduchá lež. V Goodinově logice by neměla obstát vůbec dlouho, měla by být vyvrácena a prokouknuta, pokud o její vyvrácení někdo stojí. Avšak v naší realitě tomu tak není, a i přes zjevnou absenci jakýchkoli důkazů Trumpův narativ byl a je stále účinný. Kvůli těmto důvodům bychom museli v rámci Goodinovy teorie posoudit účinky Trumpovy konspirační teorie koncepčně jako nedlouho trvající, protože teorie to jinak nedovoluje. Samotná lež totiž kategoricky není dlouhotrvající a Goodinova teorie tím pádem není schopna vysvětlit realitu tohoto případu.

Vyskytuje se v této manipulaci distributivní nerovnost? Sám Goodin přiznává, že si vlastním hodnocením jednotlivých měr nerovnosti není plně jistý.⁸³ Problematika distributivní nerovnosti v našem případě spočívá v tom, že pokud se někdo snaží v určitém ekosystému rozšířit pravdu nebo lež, tato lež musí být v souladu s náladami dané skupiny, jinak nebude mít účinek – navíc ne každý má stejný význam a stejnou možnost přesvědčovat. Trump se svojí oblíbeností, sledujícími na sociálních sítích a prezidentským úřadem má jistě navrch co se týče rozšiřování svých narativů, stejně jako masová média mají obrovský vliv. Pokud ale zůstaneme u Goodinovy logiky, lhát může každý. Stejně tak jako může Trump lhát o jedné věci, může kdokoli jiný lhát o jiné věci, které si navzájem protirečí. Stejně tak může kdokoli šířit pravdu, případně se spojit a pravdu, která je jen jedna, šířit dohromady. I kdybychom tedy vnímali distributivní nerovnost lhaní, mohly by stejně tak lhát elity na druhé straně politického tábora, respektive šířit pravdu efektivním způsobem. V čisté teorii ale mluvit o distributivní nerovnosti nelze.

⁸² OLIPHANT, J., SLATTERY, G., ULMER, A. With Trump way ahead in 2024 Republican polls, Iowa becomes do-or-die for DeSantis. In: *Reuters.com*. 2023.

⁸³ GOODIN, Robert. *Manipulatory Politics*, c. d., s. 232-233.

Podle Goodinova konceptu se tedy jedná o manipulaci, ale v žádném případě ne závažnou. Je to pouze lživý narativ, který by podle této teorie neměl mít žádnou větší sílu a v krátké době už měl být vyvrácen. Toto je očividně v rozporu s vnímanou realitou, a tak vyvstávají otázky, jak Goodinovu 50 let starou teorii modernizovat, aby platila ve světě sociálních médií a zvýšené společenské polarizace. Dnešní zdánlivá neudržitelnost Goodinova přístupu totiž může vycházet právě z těchto dvou faktorů. Segmentarizace společnosti dováděna do extrémů sociálními sítěmi může narušovat právě Goodinův model racionální ignorance. Kontakt s jinými informacemi než těmi přijatými svou skupinou je sociálními sítěmi a internetem do jisté míry omezen, přičemž pak platí apriorní nedůvěra vůči i jinak důvěryhodným zdrojům. Manipulace amplifikována těmito segmenty má snadněji dlouhodobější charakter a je hůře překonatelná, než by se Goodinovi mohlo zdát v osmdesátých letech dvacátého století.

Závěr

Cílem této práce bylo analyzovat Trumpova tvrzení o zfalšovaných prezidentských volbách ve Spojených státech roku 2020 a odpovědět na otázku, zda se podle Goodinovy teorie manipulace o manipulaci jedná a případně o jak závažnou.

Trump na začátku roku 2020 spustil dezinformační kampaň podkopávající důvěru v korespondenční volbu. Navázal tak nejen na vlastní obviňování z volebních podvodů v roce 2016, ale také na dlouhodobě existující postoje v USA zveličující volební podvody. Tuto původní dezinformaci pomohla šířit a legitimizovat tradiční masová média. S blížícími se listopadovými volbami se tvrzení zintenzivnila a rozšířila v mnoho narativů, pocházející přímo od Trumpa nebo jím amplifikované. Všechny tyto narativy podporovaly jednotný meta narativ, jímž byla Trumpova konspirační teorie, představující zkorumpované elity proti lidu, jemuž byly ukradeny hlasy. Toto konspirační myšlení se rozšiřovalo sociálními médii ze všech směrů a kulminovalo v útok na Kapitol 6. ledna 2021 a jeho dopady jsou stále viditelné v množství občanů, kteří stále věří v to, že volby byly zfalšovány ve prospěch Joea Bidena.

Podle Goodinovi teorie je sice daný případ manipulací, protože byl vykonáván klamavě a proti domnělé vůli manipulovaných, nejedná se ale o závažný případ manipulace, protože jediný přičitatelný mechanismus manipulace je lež. Ta by dle Goodina neměla mít dlouhodobé účinky, což je v rozporu s pozorovatelnou realitou. Práce dochází se k závěru, že tato teorie není pro dnešek aplikovatelná, protože mezi jejím vytvořením a dneškem proběhlo příliš společenských změn, největší z nich je role sociálních médiích v šíření lživých narativů a segmentarizaci společnosti do názorových bublin, mezi kterými nedochází k výměně informací, jak by se mělo ideálně dít v Goodinově představě.

Seznam literary

- AMY, Jeff. Georgia official: Trump call to 'find' votes was a threat. In: *apnews.com* [online]. 2.11.2021. Dostupné z: <https://apnews.com/article/donald-trump-joe-biden-arts-and-entertainment-elections-georgia-2b27f4c92919556bf6548117648693b7> [cit. 19-07-2023]
- BALL, Terence. Manipulation: As Old as Democracy Itself (and Sometimes Dangerous). In: CHEMINANT, W. Le., PARRISH, J. (eds) *Manipulating Democracy: Democratic Theory, Political Psychology, and Mass Media*. Routledge. 2011.
- BENKLER, Yochai, et al. Mail-in voter fraud: Anatomy of a disinformation campaign. *Berkman Center Research Publication*. 2020. 6.
- BLAKE, Aaron. Timeline: Trump's pressure campaign to overturn the 2020 election. In: *washingtonpost.com* [online]. 12.8.2021. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/politics/2021/08/06/trumps-brazen-attempt-overturn-2020-election-timeline/> [cit. 19-07-2023]
- BUTTER, Michael. Konspirationistisches Denken in den USA. In: ANTON, A., SCHETSCHKE, M., WALTER, M. (eds) *Konspiration*. Wiesbaden: Springer VS. 2014.
- BUTTER, Michael. »Nichts ist, wie es scheint«. Berlin: Suhrkamp. 2018.
- CANON, D. T., SHERMAN, O. Debunking The "Big Lie": Election Administration In The 2020 Presidential Election. *Presidential Studies Quarterly*. 2021. 51(3), 546-581.
- CASSAM, Quassim. *Conspiracy Theories*. Polity Press. 2019.
- COTTRELL, D., HERRON, M. C., WESTWOOD, S. J. An Exploration Of Donald Trump's Allegations Of Massive Voter Fraud In The 2016 General Election. *Electoral Studies*. 2018. 51: 123-142.
- DISCH, Lisa J. *Making Constituencies: Representation as Mobilization in Mass Democracy*. Chicago: Chicago UP. 2021.
- DOHNALOVÁ, Anna. "Jasný podvod." Šíří se dezinformace o zfalšovaných volbách, sdílí je i radní z ANO. In: *aktuálně.cz* [online]. 4.2.2023 Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/jasny-podvod-v-dezinformacni-sfere-a-na-sitich-pribyva-zvest/r~53e9b198a3b811edba63ac1f6b220ee8/> [cit. 27-07-2023]
- DOUGLAS, Karen M. and SUTTON, Robbie M. What Are Conspiracy Theories? A Definitional Approach to Their Correlates, Consequences, and Communication. *Annual Review of Psychology*. 2023. 74(1), 271-298.
- FEDERICO, C.M., WILLIAMS, A.L., VITRIOL, J.A. The role of system identity threat in conspiracy theory endorsement. *European Journal of Social Psychology*. 2018. 48: 927-938.
- GOERTZEL, Ted. Belief in conspiracy theories. *Political Psychology*. 1994. 15: 731-742.
- GOODIN, Robert. *Manipulatory Politics*. New Haven: Yale University Press. 1980.

GOODIN, Robert. Rational Politicians and Rational Bureaucrats in Washington and Whitehall. *Public Administration*. 1982. 60: 23-41.

GOODIN, Robert. Laying Linguistic Traps. *Political Theory*. 1977. 5(4), 491-504

Select Committee on Jan 6th. *The January 6th Report Executive Summary*. Melville House, 2023.

CHAYINSKA, M. and MINESCU, A. “They've conspired against us”: Understanding the role of social identification and conspiracy beliefs in justification of ingroup collective behavior. *European Journal of Social Psychology*. 2018. 48: 990-998.

INSKEEP, Steve. Timeline: What Trump Told Supporters For Months Before They Attacked. In: *npr.org* [online]. 8.2.2021. Dostupné z: <https://www.npr.org/2021/02/08/965342252/timeline-what-trump-told-supporters-for-months-before-they-attacked> [cit. 19-07-2023]

KIM, S., STAVROVA, O., VOHS, K. D. Do Voting And Election Outcomes Predict Changes In Conspiracy Beliefs? Evidence From Two High-Profile U.S. Elections. *Journal Of Experimental Social Psychology*. 2022. 103: 104396.

LEMIRE, Jonathan. *The Big Lie: Election Chaos, Political Opportunism, and the State of American Politics After 2020*. Flatiron Books. 2022.

LEVY, Morris. Winning Cures Everything? Beliefs About Voter Fraud, Voter Confidence, And The 2016 Election. *Electoral Studies*. 2021. 74: 102156

MINNITE, Lorraine C. *The Myth Of Voter Fraud*. Cornell University Press. 2010.

MORGAN, David. After final Trump-backed midterm loss, Senate Republicans bemoan weak nominees. In: *reuters.com* [online]. 7.12.2022. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/us/after-final-trump-backed-midterm-loss-senate-republicans-bemoan-weak-nominees-2022-12-07/> [cit. 19-07-2023]

NOGGLE, Robert. Manipulation in Politics. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. 2021.

OLIPHANT, J., SLATTERY, G., ULMER, A. With Trump way ahead in 2024 Republican polls, Iowa becomes do-or-die for DeSantis. In: *Reuters.com* [online]. 12.7.2023. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/us/with-trump-way-ahead-2024-republican-polls-iowa-becomes-do-or-die-desantis-2023-07-12/> [cit. 27-07-2023]

ORTH, T., FRANKOVIC, K. A small but growing share of Americans approve of the people who took over the Capitol on January 6. In: *today.yougov.com* [online]. 16.3.2023. Dostupné z: <https://today.yougov.com/topics/politics/articles-reports/2023/03/16/growing-share-americans-approve-jan-6-riot> [cit. 23-07-2023].

- PENNYCOOK, G., RAND, D. G. Research Note: Examining False Beliefs About Voter Fraud In The Wake Of The 2020 Presidential Election. *Harvard Kennedy School Misinformation Review*. 2021. 2(1).
- RADNITZ, Scott. Why Democracy Fuels Conspiracy Theories. *Journal of Democracy*. 2022. 33(2), 147-161
- ROSENBLUM, Nancy L, MUIRHEAD, Russell. *A Lot of People Are Saying: The New Conspiracism and the Assault on Democracy*. Princeton: Princeton University Press. 2019.
- ROTHSCHILD, Mike. *The Storm Is Upon Us: How Qanon Became A Movement, Cult, And Conspiracy Theory Of Everything*. Melville House. 2021.
- SAWYER, Patrick. Populist Conspiracy Theories In The 2016 Us Presidential Election A Quantitative Analysis Of The Effects Of Conspiratorial Demonization. *Politologický časopis*. 2022. 29(2), 189-217.
- SINGH, Maanvi. 'Count every vote': protesters take to streets across US as ballots tallied. In: *theguardian.com* [online]. 5.11.2020. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/us-news/2020/nov/04/protests-votes-ballot-counting-us-election> [cit. 19-07-2023]
- STARBIRD, K., DIRESTA, R., DEBUTTS, M. Influence And Improvisation: Participatory Disinformation During The 2020 US Election. *Social Media + Society*. 2023. 9(2)
- STERNISKO A, CICHOCKA A, VAN BAVEL JJ. The dark side of social movements: social identity, non-conformity, and the lure of conspiracy theories. *Current Opinion in Psychology*. 2020. 35: 1-6.
- STONECASH, Jeffrey. M. Embracing Donald Trump's Big Lie And Making Voting Harder Are Republicans Sure They Know What They Are Doing?. *The Forum: A Journal Of Applied Research In Contemporary Politics*. 2022. 20(2), 327-338.
- UDANI, A., KIMBALL, D. C. Immigrant Resentment And Voter Fraud Beliefs In The U.S. Electorate. *American Politics Research*. 2018. 46(3), 402-433.
- VORIS, Robert E. The Impact of Voter ID Laws on County Turnout in the 2016 Presidential Election. In: SMITH, Michael. A. *Much Sound And Fury, Or The New Jim Crow?: The Twenty-First Century's Restrictive New Voting Laws And Their Impact*. State University of New York Press. 2022.